

VERGİ HUKUKU-TİCARET HUKUKU
SPK MEVZUATI
VE
TEKDÜZEN HESAP PLANINA GÖRE
KARŞILIKLAR

Mehmet Tahir UFUK
Baş Hesap Uzmanı

TÜRMOB YAYINLARI- 149
ANKARA - 2001
Sirküler Rapor Serisi
Seri No :2001 - 2

TÜRMOB Adına Sahibi
Mustafa ÖZYÜREK

Sorumlu Yazışleri Müdürü
Ali E. DOĞANOĞLU

Dizgi - Düzenleme

TÜRMOB
Basın - Yayın Servisi

Sirküler Rapor kitaplarında yer alan yazılarda ileri sürülen görüşler yalnızca yazarlarına aittir. Yayıncı kuruluş TÜRMOB' u bağlamaz.

ÖNSÖZ

TÜRMOB olarak büyük önem verdiğimiz konuların başında mesleki eğitim gelmektedir. Mesleki eğitime katkı sağlaması ve uygulamacılara yol göstermesi amacıyla yayınlamaya başladığımız **Sirküler Rapor Serisi** bu amacımıza ulaşmada oldukça önemli bir fonksiyon üstlenmiştir.

Geçtiğimiz iki yıllık dönemde **Sirküler Rapor Serisi** meslektaşlarımızın ve stajyerlerimizin büyük takdirini toplayarak, yoğun bir ilgiyle karşılanmıştır. Böylesi geniş bir talebi karşılama uğraşımız devam ederken, eğitim serisinin sürekli hale gelmesi yönünde talepleri karşılamak için çalışmalarımızı sürdürmekteyiz.

Sirküler Rapor kitaplarımız bir okuma komisyonu tarafından incelendikten sonra basılarak sizlerin istifadesine sunulmaktadır.

Siz değerli meslektaşlarımızın ve stajyerlerimizin beğeni ve takdirini toplayacağına inandığımız 2001-2 Seri Numaralı bu kitabı; Baş Hesap Uzmanı Mehmet Tahir Ufuk tarafından hazırlanan "**Vergi Hukuku-Ticaret Hukuku SPK Mevzuatı ve Tekdüzen Hesap Planına Göre Karşılıklar**" isimli eser oluşturuyor. Bu çalışma bir kaynak kılavuz niteliğinde olup konuyu örnekleri ile açıklamaktadır.

Kitabın, meslek camiamıza ve uygulamacılara faydalı olmasını diliyorum. Eğitim serimize gösterilen ilgi ve destekten dolayı meslektaşlarımıza ve stajyerlerimize teşekkürlerimi sunarım.

Mustafa ÖZYÜREK
Genel Başkan

İÇİNDEKİLER

1	GİRİŞ	1
2	VERGİ KANUNLARI AÇISINDAN KARŞILIKLAR	1
2.1.	Şüpheli Alacak Karşılığı	2
2.1.1.	Şüpheli Alacak Karşılığı Ayırmanın Şartları	3
2.1.1.1.	Alacak Ticari ve Zirai Kazancın Elde Edilmesi ve İdame Ettirilmesi İle İlgili Olmalıdır	3
2.1.1.2.	Alacağın Teminatsız Olması Gerekir	5
2.1.1.3.	Bilanço Esasına Göre Defter Tutulmalıdır	6
2.1.1.4.	Ayrılan Karşılıkların Hangi Alacaklara Ait Olduğu Kayıtlarda Gösterilmelidir	6
2.1.1.5.	Karşılık, Alacağın Şüpheli Hale Geldiği Dönemde Ayrılmalıdır	7
2.1.2.	Özellikli Durumlar	8
2.1.2.1.	Verilen Avanslar	8
2.1.2.2.	Kamu İdare Kuruluşlarından Olan Alacaklar	10
2.1.2.3.	Aciz Vesikasına Bağlanan Alacaklar	11
2.1.2.4.	Hesaplanan Katma Değer Vergisi	11
2.1.2.5.	Hatır Senetleri ve Verilen Kefaletler İçin Karşılık Ayrılıp Ayrılamayacağı	12
2.1.2.6.	Yurt Dışındaki Kişi ve Kurumlardan Olan Alacaklar	12
2.1.2.7.	Konkordato Halinde Şüpheli Alacak Karşılığı Uygulaması	13
2.1.2.8.	İflas Halinde Şüpheli Alacak Karşılığı Uygulaması	14
2.1.2.9.	Kurumların Devri ve Veraset Yolu ile İntikallerde Şüpheli Alacak Karşılığı Uygulaması	14
2.1.2.10.	Sonradan Tahsil Edilen Şüpheli Alacaklar İçin Ayrılan Karşılıkların Durumu	14
2.2.	Vazgeçilen Alacaklar	14
2.3.	Değersiz Alacaklar	16

2.4. Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı	21
2.5. Menkul Kıymetler Değer Düşük Karşılığı	23
2.6. Kıdem Tazminatı Karşılığı	25
2.7. Alacak Senetleri Reeskontu	26
2.8. Kapanan Yıla Ait Olan ve Miktarı Olarak Hesaplanabilen Giderler İçin Ayrılan Karşılıklar	31
2.9. Bankaların Ayırmış Olduğu İhtiyatlar ve Muhtemel Zararlar Karşılığı	33
2.10. Sigorta Şirketlerince Ayrılan Karşılıklar	35
3 TÜRK TİCARET KANUNU AÇISINDAN KARŞILIKLAR	36
4 TEK DÜZEN HESAP PLANINA GÖRE KARŞILIKLAR	37
4.1. Menkul Kıymetler Değer Düşüklüğü Karşılığı	38
4.2. Bağlı Menkul Kıymetler Değer Düşüklüğü	40
4.3. İştirakler Sermaye Payları Değer Düşüklüğü Karşılığı	41
4.4. Bağlı Ortaklıklar Sermaye Payları Değer Düşüklüğü Karşılığı	42
4.5. Şüpheli Alacak Karşılığı	43
4.6. Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı	45
4.7. Diğer Dönen Varlıklar Karşılığı	46
4.8. Kıdem Tazminatı Karşılığı	47
5 SERMAYE PİYASASI MEVZUATINA GÖRE KARŞILIKLAR	48
6 KARŞILIKLARA YEDEK AKÇELERİN MUKAYESESİ	51
7 SONUÇ	53
KAYNAKÇA	55

1. GİRİŞ

İşletmeler faaliyetleri sırasında, zarar doğurması olası risklerle karşılaşabilmekte, ya da çeşitli nedenlerle iktisadi kıymetlerinde, miktarı kesin olarak saptanamayan değer azalışları meydana gelebilmektedir. Ekonomik hayatın gerçeklerinden olan bu gibi durumlar karşısında, işletmelerde iktisadi ve mali bünyeyi sarsabilecek söz konusu riskleri karşılamak amacıyla bir takım fonlar oluşturma gereksinimi doğmaktadır. Bu fonlardan karşılıklar " **İşletmenin sahip olduğu iktisadi kıymetlerde meydana geldiği halde miktarı kesin olarak saptanamayan değer azalışları ile zarar meydana getirmesi olasılığı bulunan riskleri karşılamak üzere e, ayrılan fonlar**" olarak tanımlanmaktadır.

Hukuk sistemimizde karşılıklar konusunda en ayrıntılı düzenlemeler vergi kanunlarında yapılmıştır. Bu nedenle çalışmamızda vergi hukukuna ait açıklamalar ağırlıklı olacaktır. Bununla birlikte karşılıklar, Türk Ticaret Kanunu, Sermaye Piyasası Mevzuatı, Tek Düzen Hesap Planı çerçevesinde de değişik boyutları ile ele alınacaktır.

2. VERGİ KANUNLARI AÇISINDAN KARŞILIKLAR

Vergi hukukunda karşılıklar ile ilgili genel düzenleme Vergi Usul Kanunu'nun 288'inci maddesinde yer almaktadır.

"Hasıl olan veya husulü beklenen fakat miktarı katıyetle kestirilmeyen ve teşebbüs için bir borç mahiyetini arz eden belli bazı zararları karşılamak maksadıyla hesaben ayrılan meblağlara karşılık denir. Karşılıklar mukayyet değerleriyle pasifleştirilmek suretiyle değerlenir. Amortisman kayıtları hakkındaki özel hükümler mahfuzdur."

Sadece bir tanımlamayı içeren bu hükümlere istinaden karşılık ayrılması söz konusu olamayacağı tabiidir. Bunun için, vergi kanunlarında özel bir düzenlemenin yapılmış olması gerekmektedir. Nitekim, Vergi Usul Kanu-

nu ve Kurumlar Vergisi Kanunu'nda karşılık ayrılmasına ilişkin özel düzenlemeler yapılmış olup, bunlar aşağıdaki bölümlerde açıklanacaktır

2.1. ŞÜPHELİ ALACAK KARŞILIĞI

Şüpheli alacak karşılığı, bilanço esasına göre defter tutan **ticari ve zirai kazanç** sahiplerine, **ticari veya zirai faaliyetleri** ile ilgili alacakları nedeniyle doğmuş veya doğması muhtemel zararlarını, dönemsellik ilkesi gereği karşılık ayırmak suretiyle dönem kazancının tespitinde dikkate alma imkanı veren bir düzenlemedir.

İşletmelerin, piyasa şartları ve konjüktürel nedenlerle alacaklarının bir kısmını tahsil edemedikleri sıkça söz konusu olabilmektedir Tahsil edilip edilemeyeceği hususunda belirsizlik bulunan, diğer bir ifadeyle tahsili belli karinelerle şüpheli hale gelmiş alacaklar Vergi Usul Kanunu'nun 323'üncü maddesinde belirtilen şartların gerçekleşmesi durumunda şüpheli alacak sayılır Anılan madde hükmü aşağıdaki gibidir

"Ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak, şartıyla;

1- Dava veya icra safhasında bulunan alacaklar;

2- Yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödememiş bulunan dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacaklar;

şüpheli alacak sayılır.

Yukarıda yazılı şüpheli alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılabilir.

Bu karşılığın hangi alacaklara ait olduğu karşılık hesabında gösterilir. Teminatlı alacaklarda bu karşılık teminattan geri kalan miktara inhisar eder.

Şüpheli alacakların sonradan tahsil edilen miktarları tahsil edildikleri dönemde kâr zarar hesabına intikal ettirilir."

Madde hükümlerine göre, şüpheli alacaklar için karşılık ayrılmasına ilişkin esaslar aşağıda ayrıntılı olarak açıklanmıştır

2.1.1. ŞÜPHELİ ALACAK KARŞILIĞI AYIRMANIN ŞARTLARI

2.1.1.1. Alacak Ticari ve Zirai Kazancın Elde Edilmesi ve İdame Ettirilmesi İle İlgili Olmalıdır

Bir alacağın şüpheli alacak olarak değerlendirilmesinde ilk şart alacağın, **ticari ve zirai kazancın** elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olarak gerçek bir mal teslimi veya hizmet ifası karşılığında doğmuş olması gerekmektedir.

Şüpheli alacak karşılığının sadece **ticari ve zirai kazançlardan** ayrılabilmesi bu kazançlarda elde etme bakımından "**tahakkuk esası**"nın geçerli olması ile ilgilidir. Bilindiği gibi tahakkuk esasında, satılan mal veya hizmetin karşılığı tahsil edilmese bile, hasılatı intikal ettirilmekte, mal ve hizmet satışından elde edilen meblağ henüz alacak aşamasında iken kârın tespitinde dikkate alınmaktadır

İşletme bilançosuna dahil edilmiş olmakla birlikte ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmayan alacaklar için, diğer bütün şartları taşıyabilir bile şüpheli alacak karşılık ayrılamaz.

Tahsili şüpheli hale gelen alacağın kanun maddesindeki şartları taşıması için:

*Dava veya icra safhasında bulunması veya,

*Yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş bulunan dava ve icra takibine değmeyecek

derecede düşük alacaklardan olması gerekmektedir. Küçük alacak tutarının işletmenin içinde bulunduğu sektöre ve faaliyet hacmine göre değerlendirilmesi gerekmektedir.

Vergi Usul Kanunu'nun 323'üncü maddesinde 2365 sayılı Kanun ile yapılan değişikliğin gerekçesinde şöyle denilmektedir.

"Karşılık ayrılacak suretiyle, zarara intikal ettirilecek alacağın ticari ve zirai faaliyetin elde edilmesi veya idamesi ile ilgili olması, diğer ifade ile alacağın daha önce hasılat hesaplarına intikal ettirilmiş bulunması gerekmektedir. Buna rağmen, özel alacaklarını tahsil edemeyen bazı tacirlerin bunları ticari defterlerine ithal edip, sonradan karşılık ayırmak suretiyle matrahlarını düşürdükleri görülmektedir.

Bu konudaki vergi kaybını ve ihtilafları önlemek için, karşılık ayrılacak alacağın ticari veya zirai kazancın elde edilmesi veya idamesi ile ilgili olması şartının madde metninde sarih şekilde belirtilmesi uygun görülmüştür."

Ancak, alacağın mal veya hizmet satılmasından kaynaklanmasının ve daha önce hasılat olarak kayıtlara intikal ettirilmiş olmasının zorunlu olmadığı ayrıca, faaliyeti durdurulan ve iflas davası açılan bankadan olan ve repo işleminden kaynaklanan alacak için, Vergi Usul Kanunu'nun 323'üncü maddesinde yazılı koşulların varlığı halinde şüpheli alacak karşılığı ayrılabilirliğine ilişkin Danıştay kararları mevcut bulunmaktadır.

Maliye Bakanlığı da, faaliyeti durdurulan bankadaki ticari mevduatın tahsilinin imkansız hale gelmesi durumunda şüpheli alacak karşılığı ayrılmasının mümkün olduğu yönünde görüş bildirmiştir.

Yukarıda açıklanan hususları taşıyan ve vadesinde tahsil edilemeyen alacak şüpheli hale gelir ve alacaklar arasından çıkartılarak şüpheli alacak olarak muhasebeleştirilir. Vergileme açısından mali kârı etkilemesi ancak karşılık ayrılması ile olur.

Karşılık ayrılabilmesi için aranan diğer şartlar şöyledir.

2.1.1.2. Alacağın Teminatsız Olması Gerekir

Şüpheli alacak karşılığı ayrabilmek için alacağın teminatsız olması gerekir. Teminata bağlanmış alacakların tahsilinin şüpheli hale geldiğini ileri sürmek mümkün değildir. Bu nedenle teminatlı alacaklar için şüpheli alacak karşılığı ayrılamaz.

Alacağın bir kısmı teminatlı ise, teminatsız kalan kısım için karşılık ayrılması mümkündür. Alacağın ne kadarlık kısmının teminatsız kaldığı belli olmadıkça karşılık ayrılamaz. Bu nedenle eğer teminat alacağın tamamını kapsamıyorsa bu takdirde alacağın teminatsız kalan kısmının kesin olarak belirlenmesi zorunludur. Aksi takdirde mevcut teminatın alacağın tümünü kapsadığı kabul edilir.

Alacağın şüpheli olup olmadığı değerlendirme günü itibariyle belirlenir. Buna göre haciz suretiyle teminata bağlanan alacaklarda, değerlendirme günü itibariyle teminat tutarı belirlenir ve teminatın karşılayamadığı kısım belli olursa bu kısım için karşılık ayrılır. Eğer değerlendirme günü itibariyle teminatın tutarı belirlenmezse, alacağın ne kadarının teminatsız kaldığı bilinmeyeceğinden kısmen de olsa karşılık ayrılamaz.

Vadesinde ödenmeyen alacaklar için asıl borçlunun takip edilmesi, teminat olarak gösterilen kefillerin de ödeme yapmaması veya teminat olarak alınan çek ve senetlerin de karşılıksız çıkması durumunda bu alacaklar dava ve icra safhasına intikal ettirilmiş olduğundan şüpheli alacak sayılmak suretiyle karşılık ayrılması mümkün bulunmaktadır.

Hesap Uzmanları Kurulu Danışma Komisyonunun 1955 tarihli ve 67 sıra sayılı kararında;

"Vergi Usul Kanunu'nun şüpheli alacaklar için karşılık ayrılmasını öngö -

*ren hükmünde yer alan `teminat' kavramının geniş anlamıyla ifade edildi -
ği gibi hukuk dilinde aynı ve şahsi olarak sınıflandırılan teminatın her
şeklini kapsar. Bu nedenle herhangi bir bankanın bir tacire vermiş oldu -
ğu teminat mektubundan doğan alacağın tahsil edilememesi halinde bor -
cu kefalet yani temin eden şirkete başvurmaksızın bu alacak için karşılık
ayrılması VUK'nun `teminathlı alacaklarda, şüpheli alacak karşılığı, temi -
nattan geri kalan miktara inhisar eder' hükmüne aykırıdır."*

Sonucuna varılmıştır

2.1.1.3. Bilanço Esasına Göre Defter Tutulmalıdır

Şüpheli alacaklar doğrudan doğruya zarar yazılamazlar. Bir alacağın şüp-
heli sayılarak zarar hesabına nakli, ancak karşılık ayrılması ile mümkün
dür. Karşılık ayrılarak gider kaydı ise, sadece bilanço esasına göre defter
tutulması halinde söz konusu olacaktır Bu nedenle işletme hesabı esasına
göre defter tutan tüccar ve çiftçilerin şüpheli alacakları için karşılık ayrı-
maları fiilen mümkün değildir.

Şüpheli alacak karşılığının bilanço esasına göre defter tutan ticari ve zirai
kazanç sahipleri için söz konusu olduğu Vergi Usul Kanunu'nun 323'ün-
cü maddesindeki "...değerleme gününün tasarruf değerine göre pasifte
karşılık ayrılabilir" hükmünden anlaşılmaktadır Ayrıca pasifte karşılık ay-
rılmadan şüpheli alacağın doğrudan gider yazılamayacağı konusunda Da-
niştay 3. Dairesinin 4.11.1991 tarih ve Esas. 1991/1853, Karar. 1991/2746
sayılı kararı bulunmaktadır Bu hususlar şüpheli alacak karşılığını sadece
bilanço esasında defter tutan ticari ve zirai kazanç sahipleri tarafından ay-
rılabileceğini göstermektedir.

2.1.1.4. Ayrılan Karşılıkların Hangi Alacaklara Ait Olduğu Kayıtlar- da Gösterilmelidir

Ayrılan karşılığın hangi alacaklara ait olduğunun kayıtlarda ayrıntılı olarak

gösterilmesi Vergi Usul Kanunu'nun 323'üncü maddesinin 3'üncü fıkrası hükmü gereğidir.

Dolayısıyla ayrıntısı gösterilmeden toplu olarak ayrılan karşılıklar gider olarak dikkate alınamaz. Bu husus ayrılan karşılığın takip edilebilmesi açısından önemlidir

2.1.1.5. Karşılık, Alacağın Şüpheli Hale Geldiği Dönemde Ayrılmalıdır

Şüpheli alacak karşılığı alacağın şüpheli hale geldiği dönemde ayrılabilir. Bu durum dönemsellik ilkesinin bir gereğidir. Alacağın şüpheli hale gelmesi için borçlu hakkında ya dava açılması veya icra yolu ile alacağın tahsili cihetine gidilmesi gerekmektedir. Eğer alacak dava ve icra takibine değmeyecek kadar küçükse karşılık ayrılabilmesi için ya borçlu protesto edilmeli veya borç yazı ile birden fazla defa istenilmelidir. Söz konusu kanuni yollara başvurulmadan karşılık ayrılması mümkün değildir.

Bu durumda, vadesinde ödenmeyen alacak için yukarıdaki kanuni yollara hangi dönemde başvurulmuşsa, alacak o dönemde şüpheli hale geleceğinden, karşılık da söz konusu dönemde ayrılacaktır. Alacağın vadesi ile yukarıdaki kanuni yollara başvurulması farklı dönemlere rastlarsa, karşılık vadenin dolduğu yılda değil, gerekli kanuni şartın sağlandığı yılda ayrılacaktır. Bir başka ifadeyle alacağın vadesi geldiği halde tahsil edilememiş olması, karşılık ayırmak için yeterli değildir.

Şüpheli alacak karşılığı ayrılması ihtiyaridir. Mükelleflerin şüpheli hale gelmiş bulunan alacakları için karşılık ayırmamaları mümkündür. Bu nedenle zamanında ayrılmayan bir karşılığın daha sonraki bir dönemde ayrılması söz konusu olamaz.

Danıştay'ın görüşü de esas itibarıyla bu yöndedir. Buna göre, karşılık ayrılacak dönemin mükelleflerin ihtiyarına bırakılması halinde mükellefler

en çok kâr sağladıkları yılda karşılık ayırmayı tercih edebilirler ki böyle bir durum kanunun amacına ters düşer.¹

Ancak Danıştay'ın farklı kararları da bulunmaktadır. Örneğin, Danıştay Dördüncü Dairesi, Vergi Usul Kanunu'nun 323' üncü maddesinde şüpheli hale gelen alacaklarla ilgili olarak, alacağın şüpheli hale geldiği yılda karşılık ayrılmasını zorunlu kılan bir ifadenin yer almadığını, önemli olan, maddede öngörülen koşulların varolup olmadığından bahisle, dönemin değişmesiyle alacağın şüpheli olma niteliğini kaybettiğinin kabul edilemeyeceğini belirterek, 1983 yılında şüpheli hale geldiği ihtilafsız olan alacaklar için, 1985 yılında değerlendirme günü değeri üzerinden karşılık ayrılmasını da yasaya aykırılık bulunmadığına karar vermiştir²

Yine aynı Daire, alacağın şüpheli hale geldiği dönemin geçirilmesi halinde, yeni değerlendirme günlerinde de tasarruf değerini muhafaza edecek olan alacak için karşılık ayırma imkanının ortadan kalkacağı kabul edilmesinin, kanunda öngörülme-yen bir nedenle kanunla tanınan bir hakkı bertaraf edilmesi anlamına geleceğine hükmetmiştir.³

2.1.2. ÖZELLİKLİ DURUMLAR

2.1.2.1. Verilen Avanslar

Verilen avanslar için şüpheli alacak karşılığı ayrılıp ayrılmayacağı hususu tartışmalıdır

Bir görüşe göre, bir alacağın şüpheli hale geldiğini kabul ederek karşılık ayırmak suretiyle zarar yazılabilmesi için, söz konusu alacağın mutlak suretle ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili ol-

1 Danıştay Dördüncü Daire 06.02.1975 gün ve E. 1974/155, K.1975/430

2 Danıştay Dördüncü Daire 10.11.1992 gün ve E. 1992/719, K.1992/4809

3 Danıştay Dördüncü Daire 02.05.1991 gün ve E. 1988/4658, K.1991/1627

ması ve o alacağın, ticari veya zirai bir işletmeye dahil bir malın satışından veya hizmetin yapılmasından doğması, diğer bir ifade ile alacağın, daha önce hasılat olarak kayıtlara intikal ettirilmiş bulunması gerekmektedir

Bu nedenle, mal alımı için verilen avanslardan doğan alacaklara, ticari kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesiyle ilgili bulunmaması nedeniyle, şüpheli alacak karşılığı ayrılması mümkün bulunmamaktadır Çünkü mal teminine yönelik olarak verilen avanslar daha önce hasılat hesaplarına (ticari ve zirai işletmeye dahil bir mal satışından veya hizmet ifasından kaynaklanmadığı için) intikal ettirilmemiştir.

Bu çerçevede, mal teminine yönelik olarak verilen avanslar, ticari faaliyetle ilişkili bulunmakla birlikte, daha önce hasılat hesaplarına intikal ettirilmediği için karşılık ayrılmak suretiyle zarar yazılamayacaktır Avansın ticari iş kapsamında verilmiş olması zarar yazılması için yeterli olmamaktadır.

Diğer görüş ise, alacağın katma değer vergisine isabet eden kısmı için karşılık ayrılabilceği yönündeki değerlendirmeler sırasında ifade edildiği üzere, bir alacağa karşılık ayrılabilmesi için, daha önce hasılat yazılmasının şart olmadığı, alacağın ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmasının yeterli olduğu yönündedir.

Maliye Bakanlığınca verilen yakın tarihli bir muktezada da verilen avanslar için şüpheli alacak karşılığı ayrılabilceği ifade edilmiştir.

İleride teslim alınmak üzere taahhüt edilen mal mukabilinde sipariş avansı niteliğindeki ödemeler ticari faaliyetin devamı için yapılan ödemelerdir. Bu nedenle ticari bir alacak niteliği kazanan bu tür ödemeler için Vergi Usul Kanunu'nun 323'üncü maddesinde belirtilen diğer şartların da yerine getirilmesi halinde karşılık ayrılması mümkündür.

2.1.2.2. Kamu İdare ve Kuruluşlarından Olan Alacaklar

Karşılık ayırmada temel unsur, alacağın tahsilinin şüpheli hale gelmesi nedeniyle bir zararın oluşma ihtimalidir. Kamu idare ve müesseselerinden olan alacağın tahsil edilememesi ve bu yüzden bir zararın oluşması ise ihtimal dışıdır.

Alacağın çok ileri tarihlerde tahsil edilecek olması da karşılık nedeni olarak düşünülemez. Ancak kamu idare ve müesseselerinden olan alacak için mevcudiyeti veya miktarı konusunda bir ihtilaf varsa, karşılık ayrılması için herhangi bir neden bulunmamaktadır.

Nitekim vergi idaresince verilen bir muktezada, alacağın kamu idaresi tarafından gecikmeyle ödenecek olmasının, alacağın tahsilinin şüpheli hale gelmesini gerektirmeyeceği, Karayolları Genel Müdürlüğü'nden olan alacağın Başbakanlık Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı'ndan nakitlerin karşılanması durumuna göre gecikmeli olarak tahsil edilebilmesi halinde, alacağın şüpheli hale geldiği kabul edilerek karşılık ayrılmasına kanunen imkan bulunmadığı belirtilmiştir.

Hesap Uzmanları Kurulu Danışma Komisyonu'nun 1962 tarihli ve 116 sıra sayılı kararında;

"Kamu idarelerine karşı yapılan inşaat taahhüt işlerinden doğan istihkaklara ait alacaklar için şüpheli alacak karşılığı ayrılabilir; ancak ayrılan karşılığın taahhüt hesapları ile ilişkilendirilmeyip ayrıldığı yılın genel ticari kâr-zarar hesabına mal edilmesi gerektiği"

belirtilmiştir.

Anılan kararın gerekçesinde, kamudan olan alacakların teminatlı alacak olarak kabul edilmesinin mümkün olmadığı, özel hukuk hükümlerine göre doğan ve şüpheli alacak karşılığına konu olabilecek olan bir alacağın,

kamu idareleriyle veya diğer mükelleflerle ilgili olup olmadığını araştırmaya gerek olmadığı, borçlunun ödeme bakımından iyi niyet sahibi olup olmamasının, mali imkan ve itibarının bulunup bulunmamasının önemli olmadığı hususlarına yer verilmiştir

2.1.2.3. Aciz Vesikasına Bağlanan Alacaklar

Aciz vesikası, haczedilen malların paraya çevrilmesi sonucunda, alacağının tamamını alamayan alacaklıya, icra memuru tarafından verilen ve kalan alacağı gösteren belgedir. Ancak aciz vesikası, alacağın tahsilinin imkansız hale geldiğini göstermez. Borçlunun durumu düzeldiğinde, alacak ödenecektir. Bu nedenle borçlu hakkında yapılan takibatın aciz vesikasına bağlanmış olması, alacağın değersiz alacak olduğunu göstermez ancak, karşılık ayırmak suretiyle gider yazma imkanı verir

2.1.2.4. Hesaplanan Katma Değer Vergisi

Katma değer vergisinden doğan alacaklar için şüpheli alacak karşılığı ayrılıp ayrılamayacağı konusunda Vergi Usul Kanununda açık bir hüküm bulunmamakta olup, bu konuda verilmiş bir mükteza veya yarı kararı da rastlanmamıştır. Bu nedenlerle, katma değer vergisinin şüpheli alacak olarak gider kaydı durumu tartışmalıdır

Katma değer vergisinden doğan alacaklar için şüpheli alacak karşılığı ayrılıp ayrılamayacağı sorunu, karşılık ayrılabilen alacakların bir mal veya hizmet satışı nedeniyle daha önce hasılat yazılmış olması zorunluluğunun bulunup bulunmaması ile ilgilidir. Bu zorunluluğun bulunduğu kabul edilmesi halinde, mal veya hizmet satışı ile ilgili olsa da hasılat yazılmayan katma değer vergisi alacağı için şüpheli alacak karşılığı ayrılması mümkün değildir.

Şüpheli alacak karşılığı ayrılması için alacağın daha önce hasılat yazılmamasının zorunlu olmadığı, alacağın ticari veya zirai kazancın elde edilmesi ve

ya idame ettirilmesi ile ilgili olmasının yeterli olduğu görüşünün kabul edilmesi halinde, katma değer vergisinden doğan alacak için karşılık ayrıl-maması için bir neden yoktur Bu görüşe göre alacağın ticari kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olması karşılık ayrılması için ye-terlidir.

Ancak bizim kanaatimiz katma değer vergisinden doğan alacaklar için şüpheli alacak karşılığı ayırlamayacağı yönündedir

2.1.2.5. Hatır Senetleri ve Verilen Kefaletler için Karşılık Ayrılıp Ay-rılamayacağı

Şüpheli alacak karşılığı ayırabilmesi için alacağın ticari veya zirai kazan-cın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olması, gerçek bir alacağın bulunması ve bu alacağın tahsilinin kuşku duruma düşmesi gerekir Karşılığında bir gelir ve menfaat sağlanmayan, kefalet nedeniyle doğup şüp-heli hale gelen alacaklar, gerçek bir alış verişe dayanmayan ve finansman amacıyla alınan hatır senedi niteliğindeki bonolardan kaynaklanan alacak-lar için karşılık ayrılamaz.

Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanları Kurulu Danışma Komisyonu'nun bir kararında da, bir işletmenin, kendi ticari ihtiyaçları ve işlemleriyle ilgili ve irtibatlı olmayan, hatıra dayalı olarak alınıp verilen ve gerçekte bir işlemi içermeyen bonolardan kaynaklanan alacaklarının tahsil edilememesi ha-linde, bunlar için karşılık ayrılmasına imkan olmadığı belirtilmiştir

2.1.2.6. Yurt Dışındaki Kişi ve Kurumlardan Olan Alacaklar

Yurt dışındaki kişi ve kurumlardan olan alacakların şüpheli hale gelmesi ve bunlar için karşılık ayrılmasında Türkiye'deki kişi ve kurumlardan olan alacaklardan herhangi bir farkı bulunmamaktadır Bu nedenle, bedeli tah-sil edilemeyen döviz cinsinden yurt dışından olan alacaklar için de Vergi Usul Kanunu'nun 323'üncü maddesinde belirtilen şartların yerine getiril-

mesi halinde karşılık ayrılması mümkündür Ancak, yurtdışındaki kişi ve kurumlardan olan alacaklar için, ilgili ülkede dava veya icrai takibat konusu edilmeden Türkiye’de icraya başvurarak karşılık ayrılması mümkün değildir.

Yabancı devletlerden olan alacaklarla da durum aynıdır Yani yurt dışındaki kişi ve kurumlardan olan alacaklarla ilgili olarak yapılan açıklamalar burada da geçerlidir. Nitekim, Maliye Bakanlığı’na verilen bir özalgede, "Vadesi gelmiş olan alacaklarınız için kanuni takip yollarına başvurulması şirketinizin takdir yetkisinin üzerinde olduğu ve böyle bir işleme başlanılmasının dost ve kardeş bir ülkede faaliyetlerinize son verilebileceği ve tüm dostane ilişkileri olumsuz yönde etkileyeceğinden bahisle, bu konuda hiç bir kanuni takibe başlanılmadığı öne sürülmüşse de; vergi mevzuatında bahse konu gerekçeyle söz konusu alacaklarınız için şüpheli alacak karşılığı ayrılmasına kanunen imkan bulunmamaktadır" açıklaması yapılmıştır

2.1.2.7. Konkordato Halinde Şüpheli Alacak Karşılığı Uygulaması

Konkordato, alacaklıların üçte iki çoğunluğunun borçludan olan alacaklarının belli bir yüzdesinden vazgeçtiklerini belirleyen ve konkordatoyu kabul etmeyen diğer alacaklıları da bağlayan bir anlaşmadır

Alacaklının kendi isteği ile tahsilinden vazgeçtiği alacaklar için şüpheli alacak karşılığı ayrılamaz. Bu durumda tahsili şüpheli olan bir alacak değil, tahsilinden vazgeçilen bir alacak söz konusudur.

Kanun koyucu şüpheli alacak müessesesi ile konkordato müessesesini ayrı ayrı düzenlemiştir. Vergi Usul Kanunu’nun 324’üncü maddesinde, "Konkordato veya sulh yoluyla alınmasından vazgeçilen alacaklar, borçlunun defterlerinde özel bir karşılık hesabına alınır. Bu hesabın muhteviyatı alacaktan vazgeçildiği yılın sonundan başlayarak üç yıl içinde zararlarla itfa edilmediği takdirde kâr hesabına naklolur" hükmü yer almaktadır "

Konkordatonun kabul edilmesi durumunda, konkordato yoluyla alınmasından vazgeçilen alacaklar, alacaklı yönünden değersiz alacak sayılır ve Vergi Usul Kanunu'nun 322'nci maddesi doğrultusunda işleme tabi tutulması gerekir. Değersiz alacaklar bu mahiyete girdikleri tarihte tasarruf değerlerini kaybederler ve mukayyet kıymetleriyle zarara geçirilerek yok edilirler.

2.1.2.8. İflas Halinde Şüpheli Alacak Karşılığı Uygulaması

Borçlunun iflas etmesi halinde, alacaklarını iflas masasına kaydettirenler diğer şartları da taşımaları halinde şüpheli alacak karşılığı ayırabilirler

2.1.2.9. Kurumların Devri ve Veraset Yolu ile İntikallerde Şüpheli Alacak Karşılığı Uygulaması

Kurumların devrinde, devir alınan kurum bünyesinde teşekkül etmiş alacağın, şartlar mevcut olduğunda, devralan kurumda değersiz veya şüpheli alacak olarak zarar kaydı kabul edilmektedir.

Veraset suretiyle intikallerde de, ölen şahıs zamanında teşekkül eden alacak, varisler tarafından, şartların mevcudiyetinde değersiz veya şüpheli alacak olarak zarara intikal ettirilebilmektedir.

2.1.2.10. Sonradan Tahsil Edilen Şüpheli Alacaklar İçin Ayrılan Karşılıkların Durumu

Sonradan tahsil edilen şüpheli alacaklar için ayrılan karşılıklar, tahsil edildikleri dönemde gelir yazılarak matraha ilave edilirler.

2.1.2. VAZGEÇİLEN ALACAKLAR

Vazgeçilen Alacaklar Vergi Usul Kanunu'nun 324'üncü maddesinde düzenlenmiştir. Anılan madde metni şöyledir

"Konkordato veya sulh yoluyla alınmasından vazgeçilen alacaklar, borç - lunun defterinde özel bir karşılık hesabına alınır. Bu hesabın muhteviyatı alacaktan vazgeçildiği yılın sonundan başlayarak üç yıl içinde zararla itfa edilmediği takdirde kâr hesabına naklolunur."

Görüleceği üzere, vazgeçilen alacaklar, esasen değersiz alacak hükmündedir. Çünkü, Vergi Usul Kanunu'nun 325'inci maddesinde "konkordato veya sulh yoluyla alınmasından vazgeçilen alacaklar" olarak tanımlanan alacakların, konkordato ve sulh anlaşmasının dayandığı belgelerin "kanaat verici vesika" olmaları nedeniyle Vergi Usul Kanunu'nun 322'nci maddesine göre değersiz alacaklar olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Bu maddenin alacaklı işletme (alacakların değerlendirilmesi) yönünden ifade ettiği anlam, bir alacağın vazgeçilen alacak olarak değerlendirilip zarar kaydedilebilmesi için bu alacaktan sadece konkordato veya sulh yoluyla (Alacaklı ve borçlunun serbest irade beyanlarına uygun bir anlaşmaya varmalarıyla) vazgeçilmesi gerektiğidir. Bu nedenle, örneğin tek taraflı beyanla alacaktan vazgeçildiğini bildiren belgeye dayanılarak, bu alacağın vazgeçilen alacak (değersiz alacak) olarak değerlendirilmesi, diğer bir deyimle zarar kaydı olanaksızdır.

Vazgeçilen alacaklarda da değersiz alacaklara ilişkin esaslar geçerlidir. Örneğin, vazgeçilen alacağın zarar kaydedileceği dönem, alacaktan vazgeçildiği, diğer bir deyimle, alacağın değersiz hale geldiği konkordato ve sulh anlaşmasına varıldığı dönemdir. Bu dönemde zarar kaydedilmeyen vazgeçilen alacak daha sonraki yıllarda matrahtan indirilemez.

Vazgeçilen alacak tutarı borçlunun defterinde açılacak özel bir karşılık hesabına intikal ettirilip ve bu karşılık üç yıl içinde zararla itfa edilmediği takdirde üçüncü yılın kârına ilave edilir. Bu üç yıllık sürenin başlangıcının tespitinde, konkordato anlaşmasının Ticaret Mahkemesince onaylandığı, sulh anlaşmasının yapıldığı tarih esas alınacaktır. Burada dikkat edilecek husus, bekleme süresi olan üç yıl içinde doğan zararın itfa edilecek olma-

sıdır Diğler bir ifadeyle söz konusu karşılık tutarından geçmiş yıl zararları mahsup edilemeyecektir.

2.3. DEĞERSİZ ALACAKLAR

Değersiz alacaklara ilişkin düzenleme Vergi Usul Kanunu'nun 322'nci maddesinde yer almaktadır. Buna göre değersiz alacaklar, "kazai bir hükme veya kanaat verici bir vesikaya göre tahsiline imkan kalmayan alacaklar" olarak tanımlanmaktadır.

Değersiz alacaklar, bu mahiyete girdikleri tarihte tasarruf değerlerini kaybederler ve mukayyet değerleriyle zarar olarak kaydedilmek suretiyle yok edilirler.

Değersiz alacaklara ilişkin uygulama esasları aşağıda açıklanmıştır

- Değersiz alacaklar bilanço ve işletme hesabı esasına göre defter tutan ticari ve zirai kazanç sahiplerince gider olarak kaydedilebilir.

Daha önce, şüpheli hale gelip karşılık ayrılmak suretiyle gider olarak kaydedilen alacaklar, sonradan değersiz alacak durumuna geldiklerinde, önceden açılan şüpheli alacak karşılığı hesabı ile şüpheli alacak hesabı ters kayıtla kapatılarak kayıtlardan çıkartılmalıdır Söz konusu alacağın değersiz alacak olarak bir daha gider kaydedilmesi, aynı tutarın mükerrer gider kaydına neden olur.

ÖRNEK-1: (A) Anonim Şirketi'nin 1 milyar liralık alacağı vadesinde ödenmemiştir. Şirket tarafından 22.11.1999 tarihinde icrai takibata başvurulmuş, söz konusu alacak için 31.12.1999'de şüpheli alacak karşılığı ayrılmış ve karşılık gideri olarak sonuç hesaplarına intikal ettirmiştir. Borçlu (B) Limited Şirketi 04.12.2000 tarihinde konkordato talebinde bulunmuş, 06.03.2000 tarihinde konkordato kararı kesinleşmiştir. Konkordato anlaşmasında (B) Limited Şirketi'nin borcun % 50'sini ödeyeceği hususu yer almaktadır.

Buna göre, (A) Anonim Şirketi'nin yapması gereken işlemler aşağıda gösterilmiştir.

----- 31.12.1999 -----	
128 ŞÜPHELİ TİCARİ ALACAKLAR	1.000.000.000.-
120 ALICILAR	1.000.000.000.-
----- 31.12.1999 -----	
654 KARŞILIK GİDERLERİ	1.000.000.000.-
129 ŞÜPHELİ TİCARİ ALACAKLAR KARŞILIĞI	1.000.000.000.-
----- 31.12.1999 -----	
690 DÖNEM KR VEYA ZARARI	1.000.000.000.-
654 KARŞILIK GİDERLERİ	1.000.000.000.-
----- 06.03.2000 -----	
120 ALICILAR	500.000.000.-
129 ŞÜPHELİ TİCARİ ALACAKLAR KARŞILIĞI	1.000.000.000.-
128 ŞÜPHELİ TİCARİ ALACAKLAR	1.000.000.000.-
654 KARŞILIK GİDERLERİ	500.000.000.-
----- ./ -----	

06.03.2000

654 KARŞILIK GİDERLERİ

500.000.000.-

690 DÖNEM KR VEYA ZARARI 500.000.000.-

./.

● Alacak ticari işle veya işletmeyle ilgili olmalıdır.

Bir alacağın her şeyden önce değersiz alacak olabilmesi için, söz konusu alacak işletmenin normal ve mutad olarak yaptığı faaliyetleri sonucunda doğmalı ve daha açık bir ifade ile işletme kârının oluşumuna etkide bulunmuş olmalıdır İşletme sahibinin ticari işletmesi ile ilgisi olmayan şahsi alacağının değersiz hale gelmesi halinde söz konusu alacağın zarar olarak kaydedilmesi mümkün değildir.

Danıştay'ın çeşitli dava dairelerinin ticari işletmeyle ilgisi bulunmayan alacakları için karşılık ayırlamayacağı konusunda verilmiş kararları bulunmaktadır.

Hatır senedi veya ticari işlem dışı düzenlenen senetlerin ödenmemesinden dolayı alacağın tahsil edilmemesi halinde bu tür alacağın değersiz alacak olarak kabul edilerek sonuç hesaplarına intikal ettirilmesi mümkün değildir.

Yasal düzenleme gereği, tahsil edilemeyen ve tahsil edilmesi olanağının bulunmadığı konusunda yağı kararı veyahut ispatlayıcı belge bulunan alacağın, tahsil olanağının ortadan kalktığı tarihte ilgili sonuç hesabına intikal ettirilmesi gerekmektedir.

Çünkü Vergi Usul Kanunu'nun 322'nci maddesinde "*....değersiz alacak - lar bu mahiyette girdikleri tarihte tasarruf değerlerini kaybederler ve mu -*

kayyet kıymetleriyle zarara geçirilerek yok edilecekleri " belirtilmektedir.

Maddede yer alan "...yok edilirler." ifadesinden anlaşılması gereken bir alacağın değersiz hale gelmesi, bu surette artık o alacağın tahsil imkanının kalmadığı konusunun kesinleşmesidir

● Alacağın tahsili kazai bir hükme veya kanaat verici bir vesikaya göre imkansız hale gelmelidir.

Kazai bir hükümden maksat, alacağın tahsil edilme olanağının tamamen ortadan kalktığını hükme bağlayan bir mahkeme kararının varlığıdır

Alacağın tahsili için kanuni yollara başvurulup, icra takibi yapılmasına rağmen, bu başvuru ve takipler sonucunda alacağın ödenmeyeceği veya talep edilmesinin olanaksız olduğu bir mahkeme kararı ile tespit edilmesi halinde alacak değersiz hale gelir.

Kanaat verici bir vesikadan ne anlaşılması gerektiği hususunda ise kanunda yeterli açıklık bulunmamaktadır

Vergi hukuku uygulaması bakımından kanaat verici vesikalara örnek olarak aşağıdaki belgeler sayılabilir.

*Konkordato anlaşması. Konkordato ile alacaklının borçluyu ibra ettiği miktar değersiz alacak sayılır

*Alacaktan vazgeçildiğini gösteren mahkeme tutanakları,

*Borçlunun varlık bırakmadan öldüğünü ve mirasçılarının mirası reddettiğini gösteren belgeler,

*Borçlunun kesin olarak yurt dışına çıktığını ve haczi kabil malı olmadığını gösteren belgeler,

*Sulh anlaşması ile alacaktan vazgeçildiğini gösteren belgeler,

*Borçlunun gaipliğine ilişkin mahkeme kararı ve buna bağlı olarak herhangi bir

mal varlığının bulunmadığına dair resmi makam belgesi,

*Borçlunun herhangi bir mal varlığı bırakmadan ölümü ve mirasçılarının da mirası reddettiklerine dair resmi belgeler,

*Borçlunun, alacaklı tarafından açılan davayı kazandığına dair mahkeme kararı,

*Mahkeme huzurunda alacaktan vazgeçildiğine ilişkin olarak düzenlenmiş belgeler,

*Borçlunun dolandırıcılıktan mahkum olması ve herhangi bir mal varlığı bulunmadığını belgeleyen resmi evrak ve diğerleri,

*Borçlunun adresinin saptanması nedeniyle icra takibat dosyasının kaldırıldığını gösteren icra memurluğu yazısı,

● Borçlunun iflas etmesi halinde alacaklılar borçludan olan alacaklarını değersiz alacak olarak kaydedemezler

Bir gerçek veya tüzel kişinin iflasına karar verildiğinde, alacaklıların tüm alacakları değersiz alacak haline gelmez. Bu durumda iflas açılır alacaklılar iflas masasına başvurur, varsa müflisin mevcutları paraya çevrilip alacaklılara dağıtılır Başka bir ifadeyle iflasın sonunda alacaklılar alacaklarının bir kısmını tahsil etme imkanına sahiptirler Bu nedenle iflas kararı sadece alacağın şüpheli hale geldiğini gösterir ve sahibine Vergi Usul Kanunu'nun 323'üncü maddesine göre şüpheli alacak karşılığı ayırma imkanı verir. Ancak mahkeme iflas eden borçlunun herhangi bir ödeme yapamayacak durumda olduğunu hükme bağlarsa, alacak değersiz hale gelmiş sayılır

Nitekim, Vergi Usul Kanunu'nun değersiz alacakları dzenleyen 322'nci maddesinde kastedilen "*kazai bir hıkme*" ibaresinin anlamını da budur. Alacağın tahsil edilme imkanının olmadığı kazai bir hükümle belirlenmek tedir. Ancak iflasın açılmasıyla birlikte, iflas masasına yazdırılan alacakların tahsil edilmesinin mümkün olmadığı söylenemez. Bu aşamada alacak sadece şüpheli hale gelmiş demektir.

Yargı organlarınca da bu görüş kabul edilmiş ve Danıştay Dördüncü Dairesi, 28.9.1956 tarihli bir kararında; "... *iflas halinde de masanın tasfiyesi neticesinde borcun tediyesine imkan bulunmadığı tebeyyün etmeden alacağın tahsil kabiliyetini kaybettiğine dair karar verilmesi kanuna aykırı düşeceğinden...*" demek suretiyle, iflas halinde tasfiye sonuçlanmadan alacağın tahsil kabiliyetini kaybettiğine hükmedilmeyeceğini karara bağlamıştır.

2.4. STOK DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI

Değeri düşen mallara ilişkin yasal düzenleme Vergi Usul Kanunu'nun 278'inci madde hükmünde yer almaktadır. Bu madde hükmü aşağıdaki gibidir.

"Yangın, deprem ve su basması gibi afetler yüzünden veyahut bozulmak, çürümek, kırılmak, çatlama, paslanma gibi haller neticesinde iktisadi kıymetlerinde önemli bir azalış vaki olan emtia ile maliyetlerin hesaplanması mutad olmayan hurdalar ve döküntüler, üstüpi, deşe ve iskartalar emsal bedeli ile değeri lenir."

Madde hükmünden de anlaşılacağı üzere emtianın **kıymeti düşen mal** olarak değerlendirilmesi, değer kaybının yangın, deprem ve su basması gibi tabii afetler sonucu olabileceği gibi ticari faaliyetin normal icapları içerisindeki bozulma, çürüme, kırılma, çatlama, paslanma gibi faktörlerin sonucunda bağlı olabilir. Bu haller dışında, emtiada meydana gelecek değer kayıpları sonuç hesaplarına intikal ettirilemez.

Kanun metninde yer almamasına karşın, yargı kararlarında trafik kazalarının da afet niteliğinde değerlendirildiği görülmektedir.

İktisadi değerlerinde düşme görülen malların emsal bedelinin tespiti için mükelleflerin değer kaybının ortaya çıktığı (hesap dönemi) sonuna kadar Takdir Komisyonuna başvuruda bulunmaları gerekmektedir. Tabii afet sonucu değer kaybı hallerinde hesap dönemi sonu beklenmeden Takdir Komisyonu'ndan emsal bedeli tespiti talep edilmelidir.

Uygulamada, değer düşüklüğünün doğrudan mal bedelinden indirilmektedir. Değer düşüklüğünün karşılık ayrılmak suretiyle gider yazılması da mümkündür. Esasen, Muhasebe Sistemi Genel Tebliği ile öngörülen uygulama da bu şekildedir.

Öte yandan kıymeti düşen mallarla ilgili olarak sigorta eksperleri, itfaiye yetkilileri v.b. gibi kişi ve kurumlarca yapılan hasar tespitine dayanarak değer düşüklüğünün sonuç hesaplarına intikal ettirildiği görülmektedir.

Oysa söz konusu kişi ve kurumların verdikleri değer tespit kararları yalnızca Takdir Komisyonu kararına veri teşkil etmekten öte bir anlam taşımamaktadır.

İşletmede üretilen mamüllerde oluşabilecek değer kayıpları ile imalat sırasında veya sonrasında (fire, kusurlu imalat, imalat artıkları vb.) meydana gelebilecek değer kayıplarının da Vergi Usul Kanunu'nun 278'nci maddesine göre değerlendirilmesi mümkündür.

Ancak burada meydana gelecek değer kaybının "önemli" olması gerekir. Kanunda "önemli" deyimini ile neyin kastedildiği açık değildir. Bunu, malların piyasa değerini ve ihtiyacı karşılama özelliğini normalin üzerinde kaybetmiş olmaları manasında anlamak gerekir. Ticari ve sınai faaliyetin icaplarından olan normal kayıplar (fireler), doğrudan envanterde yer vermemek yoluyla değerlendirilmede dikkate alınabilir. Uygulamada, normal fire-

ler bakımından yapılacak değerlemede, takdir komisyonunca emsal bedelinin tespit edilmesi şartı aranmamaktadır.

2.5. MENKUL KIYMETLER DEğER DÜŞÜKLÜğÜ KARŞILIğI

Vergi Usul Kanunu'nun menkul kıymetlerle ilgili 279'uncu maddesi aşağıdaki gibidir.

"Hisse senetleri ile fon portföyünün en az % 51' i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgelerinde alış bedeliyle, bunlar dışında kalan her türlü menkul kıymet borsa rayiciyle değerlenir. Borsa rayici yoksa veya borsa rayicinin muvazalı bir şekilde olduğu anlaşılırsa değerlemeye esas bedel, menkul kıymetin alış bedelinin vadesinde elde edilecek gelirin (kur farkları dahil) iktisap tarihinden değerleme gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmının eklenmesi suretiyle hesaplanır. Ancak, borsa rayici bulunmayan, getirisi ihraç edenin kâr ve zararına bağlı olarak doğan ve değerleme günü itibariyle hesaplanması mümkün olmayan menkul kıymetler, alış bedeli ile değerlenir."

Sermaye Piyasası Kanunu'nun 3/6 maddesinde, "menkul kıymetler, ortaklık veya alacaklılık sağlayan belli bir meblağı temsil eden, yatırım aracı olarak kullanılan, dönemsel gelir getiren, milli nitelikte, seri halinde çıkarılan ibareleri aynı olan ve şartları Kurulca belirlenen kıymetler" olarak tanımlanmıştır.

4369 sayılı Kanunla değişmeden önce, Vergi Usul Kanunu'nun 279 maddesinde Türk ve yabancı esham ve tahvilatın alış bedeli ile değerleneceği hükme bağlanmış bulunmaktaydı. Alış bedeli, iktisadi bir kıymetin iktisap edilmesi karşılığında ödenen ve borçlanılan meblağdır.

Vergi Usul Kanunu'nun 279'uncu maddesi, 4369 sayılı Kanunla 31.12.1998 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere yeniden düzenlenmiş-

tir. Söz konusu değişiklikten sonra iktisadi işletmelere dahil olan menkul kıymetlerin değerlemesi aşağıdaki şekilde olacaktır.

*İktisadi işletmelere dahil olan hisse senetleri ile fon portföylerinin en az % 51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri alış bedeliyle değerlenecektir

*Bunların dışında kalan her türlü menkul kıymet ise borsa rayici ile değerlenecektir. Borsa rayicinin olmaması veya borsa rayicinin muvazaalı bir şekilde oluştuğunun anlaşılması halinde, değerlemeye esas bedel, menkul kıymetin alış bedeline vadesinde elde edilecek gelirin (kur farkları dahil) iktisap tarihinden değerleme gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmının eklenmesi suretiyle hesaplanacaktır

*Borsa rayici bulunmayan, getirisi ihraç edenin kâr ve zararına bağlı olarak doğan ve değerleme günü itibariyle hesaplanması mümkün olmayan menkul kıymetler alış bedeli ile değerlenecektir.

Söz konusu husus ile ilgili en son olarak 06.02.2000 tarihinde yayımlanan Kurumlar Vergisi 67 Sıra No'lu Genel Tebliğ de aşağıdaki açıklamalar yapılmıştır

"Vergi Usul Kanununun 279 uncu maddesinde 4369 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle hisse senetleri ile portföyünün en az % 51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri dışında kalan menkul kıymetlerin borsa rayici ile değerlenmesi esası getirilmiştir. Söz konusu madde uyarınca borsa rayici yoksa veya borsa rayicinin muvazaalı olarak oluştuğu anlaşılırsa, borsa rayici yerine menkul kıymetin maliyet bedeline değerleme gününe kadar oluşan gelirin eklenmesi suretiyle bulunacak tutar esas alınacaktır.

Aynı Kanun'un 263'üncü maddesinde borsa rayicinin oluşumunda normal temevvüçler (dalgalanma) dışında bariz kararsızlıklar görülen hal-

lerde değerlemeye takaddim eden 30 gün içindeki ortalama rayici borsa rayici olarak esas aldirmaya Maliye Bakanliginin yetkili olduğu belirtilmiştir."

Buna göre Maliye Bakanligi'nca aksi yönde bir düzenleme yapılmadığı sürece borsada son muamele gününde oluşan rayiç esas alınmak suretiyle değerlendirme yapılacaktır

2.6. KIDEM TAZMİNATI KARŞILIĞI

Kıdem tazminatlarını düzenleyen 1475 sayılı İş Kanunu'nun 14 ve 854 sayılı Deniz İş Kanunu'nun 20'nci maddelerinde 10.12.1982 tarih ve 2762 sayılı kanunla yapılan değişlikle " Toplu sözleşmelerle ve hizmet akitleri ile belirlenen kıdem tazminatlarının yıllık miktarı, Devlet Memurları Kanunu'na tabi en yüksek devlet memuruna 5434 sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanunu hükümlerine göre bir hizmet yılı için ödenecek azami emekli ikramiyesini geçemez." kuralı getirilmiştir. Ancak, 5953 sayılı Basın İş Kanunu'na göre ödenecek kıdem tazminatlarında herhangi bir sınırlama yoktur.

Kıdem tazminatları Gelir Vergisi Kanunu'nda öngörülen koşullar dahilinde gelir vergisinden istisnadır. Bu istisna hükmü Gelir Vergisi Kanunu'nun 25/7 nci maddesinde düzenlenmiş olup aşağıda yer almaktadır.

"1475 ve 854 sayılı kanunlara göre ödenmesi gereken kıdem tazminatlarının tamamı 5953 sayılı kanuna göre ödenen kıdem tazminatlarının hizmet erbabının 24 aylığını aşmayan miktarları gelir vergisinden istisnadır

Buna göre Gelir Vergisi Kanunu'nun 25/7 nci maddesine göre ödenen kıdem tazminatları gelir vergisinden istisna olup tamamı gider kaydedilebilecektir. Hizmet erbabının 24 aylığı tutarını aşan kıdem tazminatı ödemesi ise gelir vergisi istisnasından yararlanmayacak ve ücret olarak vergilendirilecektir.

2.7. ALACAK SENETLERİ REESKONTU

Vergi Usul Kanunu'nun alacaklarla ilgili 281'inci, maddesinde;

"Alacaklar mukayyet değerleriyle değerlendirilir."

Vadesi gelmemiş olan senede bağlı alacaklar değerlendirme gününün kıymetine irca olunabilir. Bu takdirde, senette faiz nispeti açıklanmış ise bu nispet, açıklanmamışsa Cumhuriyet Merkez Bankası'nın resmi iskonto haddi uygulanır.

Bankalar ve bankerler ile sigorta şirketleri alacaklarını ya Cumhuriyet Merkez Bankası'nın resmi iskonto haddi veya muamelelerinde uyguladıkları faiz haddi ile değerlendirme günü kıymetine irca ederler."

Vergi Usul Kanunu'nun borçlarla ilgili 285'inci maddesinde ise;

"Borçlar mukayyet değerleriyle değerlendirilir."

Vadesi gelmemiş olan senede bağlı borçlar değerlendirme günü kıymetine irca olunabilir. Bu takdirde senette faiz nispeti açıklanmışsa bu nispet, açıklanmamışsa Cumhuriyet Merkez Bankası'nın resmi iskonto haddinde bir faiz uygulanır.

Banka ve bankerler ile sigorta şirketleri borçlarını, Cumhuriyet Merkez Bankası'nın resmi iskonto haddi veya muamelelerinde uyguladıkları faiz haddiyle, değerlendirme günü kıymetine irca ederler.

(3239 sayılı Kanununun 22'nci maddesiyle eklenen fıkra) Alacak senetlerini değerlendirme gününün kıymetine irca eden mükellefler, borç senetlerini de aynı şekilde işleme tabi tutmak zorundadırlar." denilmektedir.

Türk parası ile olan senetli ve senetsiz alacak ve borçlar prensip olarak mukayyet değerle değerlendirilir. Ancak senetli alacak ve borçların, reeskonta tabi tutulmak suretiyle tasarruf değeri ile değerlendirilmesi de mümkündür.

Vadesi gelmemiş senede bağlı alacağın reeskont suretiyle değerlendirme gününün kıymetine irca edilmesi, mukayyet değer ile değerlendirme günündeki değer arasındaki farkın dönem matrahından düşülmesi demektir Böylece alacak, tasarruf değeriyle değerlendirilmiş olur. Borçlarda da durum aynıdır Vadesi gelmemiş senede bağlı borçlar da reeskonta tabi tutulabilir.

Ancak alacak senetlerini reeskonta tabi tutanlar borç senetlerini de aynı şekilde işleme tabi tutmak zorundadırlar.

Alacak ve borçları için reeskont işlemi uygulamak isteyenler, senette faiz oranı belirtilmemiş ise Cumhuriyet Merkez Bankası'nın resmi iskonto haddini esas alırlar. Bankalar, bankerler ve sigorta şirketleri kendi muamelelerinde uyguladıkları haddi seçebilirler.

Alacak ve borçların reeskonta tabi tutulabilmeleri için;

*Alacak veya Borcun Senede Bağlı Olması,

*Senedin Vadeli Olması,

*Değerleme Gününde Senedin Vadesinin Gelmemiş Olması,

*Alacak Senedinin Gelir Yaratıcı veya Hasılat Unsuru Olması,

*Alacak veya Borç Senedinin Aktife Kayıtlı Olması,

gerekmektedir.

Genel olarak reeskont işlemi ihtiyaridir. Ancak, banka, banker ve sigorta şirketleri, senede bağlı alacak ve borçlarını reeskonta tabi tutmak zorundadırlar.

Banka, banker ve sigorta şirketleri dışında kalan mükellefler vadesi gelmemiş senede bağlı alacak ve borçlarını reeskonta tabi tutup, tutmama konusunda Vergi Usul Kanunu'na göre seçimlik bir hakka sahiptirler. Öte yandan, 1 No.lu Muhasebe Sistemi

Uygulama Genel Tebliği'ne göre bu mükellefler için reeskont uygulaması zorunlu hale getirilmiştir.

Alacak senetlerini reeskonta tabi tutan mükellefler, borç senetlerini de reeskonta tabi tutmak zorundadırlar. Geçici vergi uygulaması yönünden de senetli alacaklarını değerlendirme gününün kıymetine irca eden mükelleflerin, borç senetlerini de reeskonta tabi tutmaları gerekmektedir. Buna paralel olarak, alacak ve borç senetlerini reeskonta tabi tutan mükellefler, reeskont ayırabilme niteliklerine sahip bütün alacak ve borç senetlerini reeskonta tabi tutmak zorundadırlar.

Gerek alacak, gerekse borç senetlerinin reeskont tutarının hesaplaması iç iskonto yöntemi ile yapılmaktadır. İç iskonto, bir senedin halihazır değeri üzerinden hesaplanan iskontoya denilmektedir.

İç iskonto yöntemi, senet üzerindeki vadeye kadar olan gün farkı ve faiz (iskonto) haddi dikkate alınarak senedin halihazır değeri üzerinden iskonto tutarı hesaplanması esasına dayanır ve aşağıdaki formül ile hesaplanır

$$F = \frac{A - (A \times 360)}{(m \times t) + 360}$$

F: Hesaplanan iskonto tutarı

A: Senedin nominal değeri

t: Senedin vadesine kalan gün sayısı

m: Faiz (iskonto) oranı

Dikkate alınacak faiz (iskonto) oranı, Vergi Usul Kanunu'nun 281 ve 285'inci maddeleri uyarınca, senette faiz oranı açıklanmışsa bu oran, açıklanmamış ise T.C. Merkez Bankası'nın kısa vadeli avans işlemlerinde uygulanan faiz oranının esas alınması gerekmektedir.

4369 sayılı kanunla yapılan değişiklikle 22.7.1998 tarihinden geçerli olmak üzere, yabancı para cinsinden olan senetli alacak ve borçlarda, senette faiz oranı yazılmışsa bu oran, yazılmamış ise değerleme gününde geçerli olan Londra Bankalar Arası Faiz Oranı (LIBOR) esas alınacaktır

Buna göre, Türk parası cinsinden alacak ve borç senetlerinin reeskont işlemine tabi tutulmasında T.C. Merkez Bankası'nca kısa vadeli avans işlemleri için belirlenen % 70 faiz oranı (30.12.1999 tarih ve 23922 Sayılı Resmi Gazete) dikkate alınmak suretiyle yukarıda belirtilen formüle göre hesaplama yapılacaktır Yabancı para cinsinden alacak ve borç senetlerinin değerlemesinde varsa senette yazılı faiz oranı, yoksa değerleme gününde geçerli olan Londra Bankalar Arası Faiz Oranı (LIBOR) dikkate alınarak reeskont işlemi yapılacaktır.

Vergi Usul Kanunu'nun yabancı paralarla ilgili 280'inci, maddesinde ;

"Yabancı paralar borsa rayici ile değerlenir. Borsa rayicinin takarrürünün - de muvazaa olduğu anlaşılırsa bu rayiç yerine alış bedeli esas alınır.

Yabancı paranın borsada rayici yoksa, değerlemeye uygulanacak kur Maliye Bakanlığı'nca tesbit olunur.

(4369 sayılı Kanunun 7'nci maddesiyle değişen fıkra. Yürürlük; 29.07.1998) Bu madde hükmü yabancı para ile olan senetli veya senetsiz alacaklar ve borçlar hakkında da caridir. Bunlardan vadesi gelmemiş senede bağlı alacak ve borçlar, bu Kanunun 281 ve 285 inci maddeleri uyarınca değerleme günü kıymetine irca edilebilir. Ancak senette faiz oranının yazılı olmadığı durumlarda değerleme gününde geçerli olan Londra Bankalar Arası Faiz Oranı (LIBOR) esas alınır." denilmektedir.

Yabancı para ile olan senetli ve senetsiz alacak ve borçlar Vergi Usul Kanunu'nun 280'inci maddesi uyarınca Maliye Bakanlığı'nca tespit ve ilan olunan kurlarla değerlenir. Bunlar önce tahakkuk ettikleri tarihteki geçerli kurla değerlenerek kayıtlara intikal ettirilir. Tahsilat veya ödeme zama-

nında geçerli olan kur üzerinden, değerlendirme gününde ise Maliye Bakanlığı'na belirlenen kur üzerinden değerlemenin yapılması gerekir

Genel esas bu şekilde olmakla birlikte Vergi Usul Kanunu'nun 280'inci maddesinin üçüncü fıkrası 4369 sayılı Kanun ile değiştirilmiş ve 29.07.1998'den itibaren isteyenler ayrıca yabancı para ile olup da vadesi gelmemiş senede bağlı alacak veya borçlarını Türk Lirası cinsinden olanlar gibi değerlendirme gününün kıymetine irca edebileceklerdir. Başka bir deyişle bunları senetteki faiz oranı ile, bu yoksa Londra Bankalar Arası Faiz Oranı (LIBOR) ile iskontoya tabi tutabileceklerdir.

Türk Ticaret Kanunu'nun 707 maddesinde, "*çek görüldüğünde ödenir. Buna aykırı herhangi bir kayıt yazılmamış hükmündedir, keşide günü olarak gösterilen günden önce ödenmek için ibraz olunan bir çek ibraz günü ödenir.*" hükmü yer almaktadır

Bu hükümden anlaşılacağı üzere, çek bir ödeme aracı olup kredi aracı değildir ve yasal olarak hiçbir vade içermez. Düzenlendiği günden daha ileri bir tarih taşıyan, gerçeğe aykırı keşide tarihli bir çektir. Düzenlendiği tarihten daha sonraki bir tarihin keşide tarihi olarak gösterilmesi, çekin niteliğini değiştirmez. Yani, çek kredi aracı haline dönüşmez. Çek hamili çekin üzerinde yazılı tutar keşide tarihinden önce ilgili bankaya müracaat ederek, ödenmesini isteyebilir. Banka vadenin gelmediği gerekçesiyle ödemedi kaçınmaz. Hesabın müsait olması halinde çek hamiline ödeme yapmak zorundadır. Bu husus 3167 sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun'un 4'ncü maddesinde aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir.

" *Çekle işleyen hesabın bulunduğu banka şubesi, ibraz edildiği anda karşılığı bulunan çeki ödemek mecburiyetindedir. Çekin karşılığının kısmen bulunması halinde ise bu miktar ödenir. Muhatap bankanın çek hesabı açılmış olan şubesi dışındaki herhangi bir şubesine ibraz edilen çek, karşılığı o şube tarafından provizyon (karşılık) istenmek suretiyle ödenir.*"

Vergi Usul Kanunu'nun 281'inci maddesi uyarınca vadesi gelmemiş senede bağlı alacaklar reeskonta tabi tutulabilir. Bir ödeme aracı olarak kullanılması ve görüldüğünde ödenmesi gereken çekin, karşılıklı irade beyanıyla vadeli olarak düzenlenip kabul edilmesi çeki alacak senedi niteliğini kazandırmaz. Dolayısıyla, vadenin sözkonusu olmadığı bu ödeme aracının reeskonta tabi tutularak hesaplanan reeskont tutarının gider yazılması mümkün değildir.

2.8. KAPANAN YILA AİT OLAN VE MİKTARI KESİN OLARAK HESAPLANABİLEN GİDERLER İÇİN AYRILAN KARŞILIKLAR

Kapanan yıla ait olmakla birlikte, belgesi henüz gelmeyen giderlerin karşılık yoluyla gider kaydı mümkündür. Bu tür giderlerin en sık karşılaşılanları aşağıda sıralanmıştır.

*Kira Giderleri

*Sigorta Giderleri

*Finansman Giderleri (Tahvilli ve diğer borçlanmalara ilişkin faiz ve kur farkları)

Vergi Usul Kanunu'nun 258'inci maddesinde "değerleme vergi matrahlarının hesaplanmasıyla ilgili iktisadi kıymetlerin takdir ve tespitidir" şeklinde tanımlanmıştır.

Anılan kanunun 283'üncü maddesinde ;

"Gelecek bir hesap dönemine ait olarak peşin ödenen giderler ile cari hesap dönemine ait olup da henüz tahsil edilmemiş olan hasılat, mukayyet değerleri üzerinden aktifleştirilmek suretiyle değerlendirilir. Zirai işletmelerde henüz idrak edilmemiş olan mahsuller için yapılan giderler (Hazırlık işleri giderleri gibi) de bu madde hükmüne göre aktifleştirilerek değerlendirilir."

Yine aynı kanununun 287'nci maddesinde ;

"Gelecek hesap dönemlerine ait olarak peşin tahsil olunan hasılat ile cari hesap dönemine ait olup henüz ödenmemiş olan giderler mukayyet değerleri üzerinden pasifleştirilmek suretiyle değerlendirilir." hükümleri yer almaktadır.

Gerek işletmecilik, gerekse vergi uygulaması yönünden her dönemin hasılat ve giderlerinin ait olduğu yıl hesaplarına kaydı esastır. Bu durum dönemsellik ilkesinin de gereğidir. Seri XI no:1 SPK Tebliğinin 7. maddesinde dönemsellik kavramı şöyle tarif edilmiştir.

"Dönemsellik kavramı, işletmelerin sınırsız sayılan yaşam sürelerinin sınırlı uzunlukta belli dönemlere bölünmesi ve her dönemin faaliyet sonuçlarının diğer dönemlerden ayrı olarak saptanmasını ifade eder. Bu kavrama göre faaliyet sonuçları ilgili olduğu dönemde değerlendirilir. Gelir ve giderlerin tahakkuk esasına göre muhasebeleştirilmesi hasılat gelir ve zararların aynı döneme ait maliyet, gider ve zararlarla karşılaştırılması bu kavramın gereğidir. "

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 13'üncü maddesinde "Kurumlar Vergisi, birinci maddede yazılı mükelleflerin bir hesap dönemi içinde elde ettikleri safi kazancı üzerinden hesaplanır" hükmü yer almaktadır. Hesap döneminin normal olarak takvim yılı olduğu Vergi Usul Kanunu'nun 174'üncü maddesinde belirtilmiştir.

Buna göre, işletme bünyesinde gelecek hesap dönemine ait olarak bir kısım giderlerin peşin ödenmesi halinde, yapılan ödemelerin gelecek dönemleri ilgilendiren kısmının bir geçici hesaba alınmak suretiyle aktifleştirilmesi gerekir.

2.9. BANKALARIN AYIRMIŞ OLDUĞU İHTİYATLAR VE MUHTEMEL ZARARLAR KARŞILIĞI

Muhtemel zararlar karşılığı Bankalar Kanunu'nun 32'nci maddesinde tanımlanmıştır. Bu maddenin üçüncü fıkrasında,

"Bankaların Bankalar Kurulu kararı uyarınca ayırmak zorunda kaldıkları karşılıkların teminatsız kredilere tekabül eden kısımları ayrıldıkları yılda kurumlar vergisi matrahlarının tespitinde gider olarak kabul edilir." hükmü yer almaktadır.

Bankaların ayıracakları bu karşılıklar hakkında 85/1/128 ve 88/12937 sayılı Bakanlar Kurulu Kararları yayımlanmıştır. Bakanlar Kurulu'nun 88/12937 sayılı Kararının 4'üncü maddesinde, *"Bu Karar uyarınca ayrılacak karşılıkların tamamı bankalarca gider yazılır. Bu kararın uygulanmasında nakit, hamiline yazılı mevduat sertifikası, Devlet iç borçlanma senedi, gelir ortaklığı senedi, borsaya kote edilmiş hisse senedi ve tahvil rehni şeklindeki teminathı alacaklar dışında kalan alacaklar dışında kalan alacaklar için gider yazılan meblağlar, kurumlar vergisi yönünden de gider sayılır." denilmiştir.*

Vergi Usul Kanunu'nun 288'inci maddesinde karşılığın tanımı yapılmış, 323'üncü maddede de alacakların şüpheli hale gelmesinin şartları açıklanmıştır. Vergi Usul Kanunu'nun sözkonusu hükümlerine göre teminathı alacaklar için şüpheli alacak karşılığı ayrılması, anılan kanunda veya diğer kanunlarda özel bir hüküm olmadıkça ayrılan karşılıkların gider yazılması mümkün değildir.

Öte yandan, Bankalar Kanunu'nun 32'nci maddesinde, Bakanlar Kurulu Kararı'na göre ayrılan karşılıkların sadece teminatsız kalan kredilere tekabül eden kısımlarının kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider olarak kabul edileceği hükme bağlandığından, bu kanuna göre çıkarılan 88/12937 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca, teminathı alacaklar için ayrılan kar

şılıklar bankaca ticari kâr zararın tespitinde gider olarak indirebilmekte, vergi matrahına esas alınacak mali kârın tespitinde ise hasılatından indirilmesi kabul edilmemektedir.

Buna göre, bankaların teminatlı alacaklar için ayırdıkları karşılıklar mali kâra dahil edileceğinden, gelir vergisi tevkifat matrahına da dahil edilmiş olacaktır.

Bankalar özellikle müşterilerine kredi kullandırdıklarında gayrimenkul ipotegi, bono, hatır senedi gibi teminatlar almaktadırlar. Kredinin geri ödenmemesi durumunda alınan bu teminatlarla ilgili yasal takipler yapılmadan şüpheli alacak karşılığı ayrılamaz.

4.5.1988 tarihli ve 88/12937 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nın "Kanuni Takip" başlıklı 2/e maddesinde, *"Bu Kararın uygulamasında, idari takibe intikal ettirilmiş bir alacağın idari takibe intikal ettirildiği tarihten itibaren 3 ay içerisinde kısmen veya tamamen tahsil edilmemesi halinde, alacağın tahsis edilmeyen kısmı bu süre için tahakkuk ettirilecek kredi faizleriyle birlikte kanuni takipteki krediler hesabına alınır. Bu hesaplara temerrüt faizleri dışında faiz yürütülemez; tahakkuk ettirilen faizler nakden tahsil edilmediği sürece gelir yazılmaz."* denilmektedir.

Bu hüküm, ticari kâr-zararın tespiti ile ilgili olup, mali kâr-zararın tespiti ile bir ilgisi bulunmamaktadır. Bu nedenle Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 13'üncü maddesi ile bu maddenin atıfta bulunduğu Gelir Vergisi Kanunu'nun ticari kazancın tespiti ile ilgili hükümleri gereğince sözkonusu faizlerin tahakkuk tarihi itibarıyla hasılatına intikal ettirilmesi gerekir.

Bu nedenle, ticari kâr-zarar tespitinde gider olarak yazılan teminatlı alacaklar için ayrılan karşılıkların, kurumlar vergisi matrahının tespitinde, kanunen kabul edilmeyen gider olarak kurum kazancına eklenmesi zorunludur.

2.10. SİGORTA ŞİRKETLERİNCE AYRILAN KARŞILIKLAR

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 14'üncü maddesinin dördüncü bendinde sigorta şirketlerinin Kurumlar Vergisi Kanunu'na göre ayırabilecekleri karşılıklar yer almaktadır İlgili bentte şöyle denilmektedir.

"Sigorta şirketlerinde bilanço gününde hükmü devam eden sigorta mu - velelerinin (Poliçe veya geçici ilmuhaber) istilzam ettiği teknik ihtiyatlar (Hayat sigorta şirketlerinde riyazi ihtiyatlardan temettü ve faizleri vergi - den istisna edilmiş olan menkul kıymetlere yatırılan kısma ait faizler, gi - derler meyanında gösterilemez.

Sigorta teknik ihtiyatları :

1. muallak hasarlara mahsus tazminat karşılıkları,

2. Cari muhataralara mahsus ihtiyatlar,

3. Hayat sigortalı riyazi ihtiyatlarından ibarettir.

Teknik ihtiyatlar bilanço gününde geçici pasif hesaplara geçirilmek sure - tiyle aşağıdaki esaslara göre hasılatan indirilir:

a) Muallak hasarlara mahsus tazminat karşılığı, tahakkuk etmiş ve hesa - ben tesbit edilmiş fiili tazminat bedellerinden veya bu hesap yapılmamış - sa, muhammen değerlerinden müteşekkildir.

b) Cari muhataralar için ayrılan ihtiyatlar, ulaştırma sigortalarında be - yannamenin taalluk ettiği yıl içinde prim hasılatının % 25'inden, diğer si - gortalarda % 33,5'undcın fazla. olamaz.

c) Hayat sigortalarında riyazi ihtiyatlar her mukavele üzerinden ayrı ay - rı hesaplanır.

d) Bir yıl ayrılan sigorta teknik ihtiyatlarının ertesi yıl başında aynen ka - ra nakledilmesi şarttır."

Bu karşılıklar sigorta şirketlerinin Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 14'üncü maddesi uyarınca ayırabilecekleri karşılıklar olup ertesi yıl başında ters kayıtla gelir yazılırlar Bunlar muallak (belirsiz) hasarlara mahsus tazminat karşılıkları, cari muhataralara (rizikolara) mahsus ihtiyatlar ve hayat sigortaları riyazi ihtiyatlardan ibaret bulunmakta olup sigortacılıkta teamül haline gelmiş hesaplama yöntemleri ile hesaplanmaktadır.

3. TÜRK TİCARET KANUNU AÇISINDAN KARŞILIKLAR

Türk Ticaret Kanunu'nda karşılıkların tanımı yapılmamakla birlikte anılan kanunda karşılık ayrılmasına ilişkin hükümler yer almaktadır Nitekim, Türk Ticaret Kanunu'nun 75'inci maddesinde, "*Bütün aktifler, en çok bilanço gününde işletme için haiz oldukları değer üzerinden kaydolunur. Borsada kote edilen emtia ve kıymetler o günün borsa rayicine göre hesap edilir.*" Türk Ticaret Kanunu'nun 461'inci maddesinde ise, "*Hammadde, işlenmiş ve yarı işlenmiş eşya, emtia ve satılık diğer mallar en fazla maliyet değerleri üzerinden bilançoya geçirilebilir.*" hükümleri ile stok mallarda meydana gelen değer azalışları için karşılık ayrılmasına cevaz verilmiştir.

Türk Ticaret Kanunu'nun 462'nci maddesinde de hisse senedi ve tahviller için değer azalış karşılığı ayrılması düzenlenmiş olup, şu hükümleri içermektedir. "*Borsada rayici bulunan kıymetli evrak, en çok bilanço gününden bir ay evveline ait müddet içindeki ortalama rayiçlerle bilançoya geçirilebilir. Yabancı borsalarda muamele gören kıymetli evrakın rayici söz konusu olan hallerde, bunların bedellerinin transferindeki güçlükler dahi hesaba katılır. Borsada rayici olmayan kıymetli evrak, faiz, temmetti gibi gelirler ve kıymetlerindeki herhangi bir azalma nazara alınmak suretiyle ve maliyet kıymetlerini geçmemek üzere bilançoya kaydolunur.*"

Yukarıdaki bölümde de açıklandığı gibi, şüpheli alacak karşılığı ayrılmasına ilişkin esaslar Vergi Usul Kanunu'nda ayrıntılı olarak düzenlenmiştir

Türk Ticaret Kanunu'nda ise şüpheli alacakların nasıl değerlendirileceği ve bunlar için hangi oranda karşılık ayrılacağına ilişkin hükümler mevcut değildir. Ancak, Türk Ticaret Kanunu'nun 465'inci maddesinde bütün alacakların itibari değerle değerlendirileceği ve değerlendirme sırasında tahsil edilemeyen ve ihtilafli bulunan alacakların da bu değerlendirme usulünün dışında olduğu belirtilerek ihtilafli ve şüpheli alacaklar içinde karşılık ayrılması olanağı sağlanmıştır Anılan madde hükmü şöyledir:

"Kefaletten ve garanti taahhütlerinden doğan mükellefiyetler ve üçüncü şahıs lehine tesis olunan rehinler, bilançoda veya ilavesinde birer kalem olarak ayrı ayrı gösterilir. Bunlardan veya ileride yerine getirilecek teslim veya teslim mükellefiyetlerinden veyahut bunlara benzer taahhütlerden doğması muhtemel zararlara karşılık olmak üzere bilançoya yedek akçe konulur."

Bu hükümden Türk Ticaret Kanunu'na göre şüpheli alacak karşılığı ayrılmasının mümkün olduğu ve bu karşılıklarında yedek akçe oldukları anlaşılmaktadır.

4. TEK DÜZEN HESAP PLANINA GÖRE KARŞILIKLAR

Bilindiği üzere Vergi Usul Kanunu'nun 175 ve mükerrer 257'nci maddeleri ile Maliye Bakanlığı'na Muhasebe Usul ve Esasları, Muhasebe Standartları, Tekdüzen Hesap Planı ve Mali Tabloların çıkarılmasına ait usul ve esaslar konularında düzenleme yapma yetkisi tanınmıştır Bu yetkiye istinaden Bakanlık gerekli düzenlemeleri yapmıştır Buna göre işletmeler muhasebe sistemlerini tekdüzen hesap çerçevesi ve hesap planı doğrultusunda kurmak zorundadırlar.

Burada dikkate alınması gereken husus Tekdüzen Hesap Planı'nın vergilendirmede esas olan matrahın tespitine yönelik olmamasıdır Yani mali kârın tespiti esas alınmamaktadır

Tekdüzen Hesap Planı'na göre karşılıklar aşağıda ayrıntılı olarak açıklanmıştır

4.1. MENKUL KIYMETLER DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI

Menkul kıymetler Tekdüzen Hesap Planı'nda "110-118 Menkul Kıymetler" hesaplarında izlenir. Faiz geliri veya kâr payı sağlamak veya fiyat değişmelerinden yararlanarak kârlar elde etmek amacı ile geçici bir süre elde tutulmak üzere alınan hisse senedi, tahvil, hazine bonosu, finansman bonosu, yatırım fonu katılma belgesi, kârzarar ortaklığı belgesi, gelir ortaklığı senedi gibi, menkul kıymetler ile bunlara ait değer azalma karşılıklarının izlenmesi amacıyla kullanılır

Menkul kıymetlerin borsa veya piyasa değerinde önemli ölçüde (ya da sürekli olarak) değer azalması olduğu tespit edildiğinde ortaya çıkacak zararların karşılanması amacı ile ayrılması gereken karşılıklar "19-Menkul Kıymetler Değer Düşüklüğü Karşılığı" hesabında izlenir

ÖRNEK-1: (A) Ticaret İşletmesi aktifinde kayıtlı alış bedeli 5 milyar lira olan (B) Anonim Şirketine ait 5.000 adet hisse senedinin 31.12.1999 tarihinde borsa rayici 4 milyar liradır. İşletme söz konusu hisse senetlerini 10.01.2000 tarihinde 4 milyar liraya satmıştır.

Bilindiği üzere menkul kıymetler Vergi Usul Kanunu'nun 279'uncu maddesine göre alış bedeli ile değerlenir. Hisse senetlerinin alış bedeli ile 31.12.1999 tarihindeki borsa rayici arasındaki 1 milyar liralık fark, muhtemel değer düşüklüğünü ifade etmektedir. Bu işlemin muhasebe kaydı aşağıdaki gibi olacaktır.

31.12.1999

654 KARŞILIK GİDERLERİ	1.000.000.000.-
119 MENKUL KIYMET DEĞ.DÜŞ.KR.	1.000.000.000.-

Karşılık ayrılmış olan hisse senetleri satıldığında karşılık hesabı aşağıdaki gibi kapatılır

10.01.2000

100 KASA	4.000.000.000.-
655 MENKULKIYMET SATIŞZARARLARI	1.000.000.000.-
110 HİSSE SENETLERİ	5.000.000.000.-

10.01.2000

119 MEN.KIY.DEĞ.DÜŞ.KARŞILIĞI	1.000.000.000.-
644 KONUSU KALMAYAN KARŞILIKLAR	1.000.000.000.-

Yukarıda belirttiğimiz karşılıklar vergilemeye esas mali kârın tespitinde gider olarak dikkate alınamazlar. Bu nedenle "kanunen kabul edilmeyen gider" olarak tekdüzen hesap planına göre bulunacak ticari kâra ilave edilmesi gerekir. 644 No.lu hesaba kaydedilen gelir de mali kazancın tespitinde ticari kazançtan indirilecektir.

4.2. BAĞLI MENKUL KIYMETLER DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI

Bağlı menkul kıymetlerin borsa veya piyasa değerlerinde önemli ölçüde veya sürekli olarak değer azalması olduğu tespit edildiğinde ortaya çıkacak zararların karşılanması amacıyla ayrılan karşılıklardır

Tekdüzen Hesap Planı önemli ölçüde ya da sürekli olarak değer azalmaları için karşılık ayrılabilceğini önemsiz ya da sürekli olmayan değer azalışları için karşılık ayrılamayacağı esasını getirmiştir

ÖRNEK-2: (X) Ltd. Şti.'nin aktifinde (Y) Anonim Şirketi'nin 20.000 adet hisse senedi, 20 milyar liralık alış bedeli ile kayıtlı bulunmakta -dır. Söz konusu senetlerin borsa rayici dönem sonu (31.12.1999) itibariyle 16 milyar liradır. (X) Ltd. Şti 4 milyar liralık karşılık ayırma -ya karar vermiştir.

_____ 31.12.1999 _____	
654 KARŞILIK GİDERLERİ	4.000.000.000.-
241 BAĞLI MENKUL KIYMET DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI	4.000.000.000.-
_____ / _____	

Hisse senetlerinin borsa rayici tekrar yükseldiğinde karşılık hesabı aşağıdaki gibi kapatılır

241 BAĞLI MENKUL KIYMET	
DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI	4.000.000.000.-
644 KONUSU KALMAYAN KARŞILIKLAR	4.000.000.000.-

4.3. İŞTİRAKLER SERMAYE PAYLARI DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI

İştirak paylarının borsa ve piyasa değerlerinde sürekli ya da önemli ölçüde meydana gelen düşüklüklerin karşılanması amacıyla ayrılan karşılıklardır.

Tekdüzen Hesap Planı'nda "İhtiyatlılık" kavramı ile "Bilançoda varlıkları bilanço tarihinde gerçeğe uygun değerleriyle gösterebilmek için varlıklardaki değer düşüklüklerini karşılamak maksadıyla karşılık ayrılması zorunludur." Şeklindeki bilanço

ilkesinin sonucu olarak, dönem sonlarında söz konusu kıymetlerin borsa ve piyasa değerlerinde sürekli ya da önemli ölçüde meydana gelen düşüklükler için karşılık ayrılması gerekir

ÖRNEK-3: (A) Anonim Şirketi, (X) Anonim Şirketi'ne iştiraki bulunmakta olup, anılan şirketin alış bedeli 50 milyar liralık hisse senedi aktifinde kayıtlıdır. Söz konusu senetlerin borsa rayici Dönem sonu (31.12.1999) itibariyle 45 milyar liradır. (A) Anonim Şirketi'nce 5 milyar liralık karşılık ayrılacaktır.

31.12.1999

654 KARŞILIK GİDERLERİ	5.000.000.000.-
244 İŞTİRAKLER SERMAYE PAYLARI DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI	5.000.000.000.-

4.4. BAĞLI ORTAKLIKLAR SERMAYE PAYLARI DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI

Bağlı ortaklık iştirak paylarının borsa ve piyasa değerinde sürekli ya da önemli ölçüde meydana gelen düşüklüklerin karşılanması amacıyla ayrılan karşılıklardır

İşletmenin doğrudan veya dolaylı olarak yüzde elli oranından fazla sermaye ya da oy hakkına veya en az bu oranda yönetim çoğunluğunu seçme hakkına sahip olduğu ortaklıkların sermaye paylarının izlendiği hesap "245 Bağlı Ortaklıklar Hesabı" olup, bağlı ortaklığa iştirak paylarının borsa ve ya piyasa değerinde, sürekli ya da önemli ölçüde meydana gelen değer azalmaları da "247 Bağlı Ortaklıklar Sermaye Payları Değer Düşüklüğü Karşılığı" hesabında izlenir

Hisse senedi ile temsil edilen bağlı ortaklıklara ilişkin paylar alış bedeli ile değerlendirilir. Ancak, "ihtiyatlılık" kavramı ve bilanço ilkeleri gereği bu kıymetlerin dönem sonlarında borsa ve piyasa değerinde sürekli ya da önemli ölçüde düşüş meydana gelirse karşılık ayrılması gerekir.

ÖRNEK-4: (Z) Limited Şirketi, 30 milyar liralık hisse senedini aldı -
ğı (B) Anonim Şirketi'ne iştirak etmiş bulunmaktadır. Söz konusu

hisse senetlerinin borsa rayici Dönem sonu (31.12.1999) itibariyle 27 milyar liradır. Bu durumda, (Z) Limited Şirketi, 3 milyar liralık karşılık ayrılacaktır.

31.12.1999	
654 KARŞILIK GİDERLERİ	3.000.000.000.-
247 BAĞLI ORTAKLIKLAR SERMAYE PAYLARI DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI	3.000.000.000.-

4.5. ŞÜPHELİ ALACAK KARŞILIĞI

Tekdüzen hesap planında şüpheli alacaklar "128 - Şüpheli Ticari Alacaklar" "138- Şüpheli Diğer Alacaklar" hesaplarında izlenir Buna ilişkin karşılık hesapları ise "129-Şüpheli Alacakları Karşılığı", "139- Şüpheli Diğer Alacaklar Karşılığı", "229- Şüpheli Alacaklar Karşılığı", "239- Şüpheli Diğer Alacaklar Karşılığı" hesaplarından oluşur Hesapların işleyişi aşağıdaki gibidir.

ÖRNEK-5 (A) Limited Şirketi'nin 20.11.1999 vadeli 2 milyar liralık alacağı vadesinde ödenmemiştir. Şirket tarafından 22.11.1999 tarihinde açılan dava 10.03.2000'de sonuçlanmış ve alacak tahsil edilmiştir.

Şirketin söz konusu işlemlerine ilişkin muhasebe kayıtları şu şekilde olacaktır:

————— 31.12.1999 —————	
128 ŞÜPHELİ TİCARİ ALACAKLAR	2.000.000.000.-
120 ALICILAR	2.000.000.000.-
————— 31.12.1999 —————	
654 KARŞILIK GİDERLERİ	2.000.000.000.-
129 ŞÜPHELİ TİCARİ ALACAKLAR KARŞILIĞI	2.000.000.000.-
————— 31.12.1999 —————	
690 DÖNEM KR VEYA ZARARI	2.000.000.000.-
654 KARŞILIK GİDERLERİ	2.000.000.000.-
————— ./ —————	
————— 10.03.2000 —————	
100 KASA	2.000.000.000.-
129 ŞÜPHELİ TİCARİ ALACAKLAR KARŞILIĞI	2.000.000.000.-
128 ŞÜPHELİ TİCARİ ALACAKLAR	2.000.000.000.-
644 KONUSU KALMAYAN KARŞILIKLAR	2.000.000.000.-
————— ./ —————	

4.6. STOK DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI

Vergi Usul Kanunu'nun 274 ve 278'inci maddelerindeki düzenlemelerin Tekdüzen Hesap Planı'ndaki işleyişi "Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı Hesabı" ile olmaktadır

Tekdüzen Hesap Planına göre bilanço gününde işletmede mevcut stokların; tabii afet, bozulmak, çürümek, kırılmak, teknolojik gelişmeler vs. nedenlerle fiziki ve ekonomik değerlerinde önemli azalmalar veya piyasa fiyatlarındaki düşüşler sonucu oluşacak muhtemel zararların telafisi için karşılık ayrılmaktadır Oysa Vergi Usul Kanunu'nun konuyla ilgili 274 ve 278 inci maddelerinde bu tür kıymetlerin emsal bedel ile değerlendirileceği öngörülmüştür.

ÖRNEK-6: (A) Anonim Şirketinin ticaretini yaptığı inşaat malzeme -lerinden 10 milyar liralık kısmı, yangın sonucunda % 75 oranında hasar görmüştür. Şirket 20.02.2000 tarihli Takdir Komisyonu Kararına istinaden 7,5 milyar liralık karşılık ayırmıştır.

_____ 20.02.2000 _____	
157- DİĞER STOKLAR	10.000.000.000.-
153- TİCARİ MALLAR	10.000.000.000.-
_____ 20.02.2000 _____	
654 - KARŞILIK GİDERLERİ H.	7.500.000.000
158- STOK DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞ. H.	7.500.000.000
_____ / _____	

4.7. DİĞER DÖNEN VARLIKLAR KARŞILIĞI

Yıl sonunda ilgili oldukları kesin hesaplara aktarılma imkanı bulunmayan kasa, stok ve maddi duran varlık sayım noksanlıkları tutarının, sayım fazlaları tutarının üstünde olması halinde fark kadar ayrılacak karşılıklar "199 - Diğer Dönen Varlıklar Karşılığı Hesabı" nda izlenir

Ayrılan karşılık nedeninin gerçekleşmesi durumunda, belirtilen hesaba borç, "197 - Sayım ve Tesellüm Noksanları Hesabı"na alacak kaydedilir Fazla bir karşılık ayrılmış ise "644 - Konusu Kalmayan Karşılıklar"a alınır Hesapların işleyişi aşağıdaki gibidir.

ÖRNEK-7: (A) Anonim Şirketinin 31.12.1999 tarihinde yapılan kasa sayımında 300 milyon lira kasa noksanlığı saptanmıştır. Karşılık ayrılan bu tutarın, personele avans olarak ödendiği 15.01.2000 tarihinde anlaşılmıştır.

_____ 31.12.1999 _____	
654 KARŞILIK GİDERLERİ	300.000.000.-
199 DİĞER DÖNEN VAR. KARŞ.	300.000.000.-
_____ 31.12.1999 _____	
199 DİĞER DÖNEN VARLIKLAR KARŞILIĞI	300.000.000.-
197 SAYIM VE TES. NOKSAN.	300.000.000.-
_____ 15.01.2000 _____	
199 DİĞER DÖNEN VARLIKLAR KARŞILIĞI	300.000.000.-
644 KONUSU KAL. KARŞ.	300.000.000.-
_____ / _____	

Kasa sayım noksanının nedeni tespit edilemediğinde, kanunen kabul edilmeyen gider olarak değerlendirilmesi gerekir. Zira Vergi Kanunlarımız açısından bu tür noksanların gider yazılması mümkün değildir. Bu tür noksanlıklar sermayede meydana gelen bir azalmadır ve gider olarak kabul edilemez.

4.8. KIDEM TAZMİNATI KARŞILIĞI

İşletmelerin ilgili mevzuata göre hesaplayıp ayırdıkları kıdem tazminatlarının izlendiği bir hesaptır. Bu tazminatlardan vadesi bir yıl içinde ödeneceği öngörülenlere "372 - Kıdem Tazminatı Karşılığı" süre yönünden ne zaman ödeneceği belli olmayanlar ise "472-Kıdem Tazminatı Karşılığı" hesabında izlenir.

Muhasebenin "İhtiyatlılık" kavramı ve "Tutarları kesin olarak tespit edilmeyenleri veya durumları tartışmalı olanları da içermek üzere işletmenin bilinen ve

tutarları uygun olarak tahmin edilebilen bütün yabancı kaynakları bilanço da gösterilmelidir." Şeklindeki bilanço ilkesi gereği işletmeler ödeyecekleri muhtemel kıdem tazminatları için karşılık ayırmaları gerekir.

ÖRNEK-8: (A) işletmesinin takip eden dönemde ödeyeceği kıdem tazminatı tutarı 8 milyar liradır.

_____ / _____	
770 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ	8.000.000.000.-
472 KIDEM TAZMİNATI KARŞILIĞI	8.000.000.000.-
_____ / _____	

<hr/>	
472 KIDEM TAZMİNATI KARŞILIĞI	8.000.000.000.-
372 KIDEM TAZMİNATI KARŞILIĞI	8.000.000.000.
<hr/>	
<hr/>	
372 KIDEM TAZMİNATI KARŞILIĞI	8.000.000.000.-
100 KASA	8.000.000.000.-
<hr/>	

5. SERMEYE PİYASASI MEVZUATINA GÖRE KARŞILIKLAR

Sermaye Piyasası Kurulu'nca yayınlanan Seri: XI ve I Numaralı Tebliğ'de, Sermaye Piyasası Kanunu'na göre ayrılan karşılıklara ilişkin düzenlemeler yapılmış olup, bu konudaki açıklamalarımız aşağıda yer almaktadır

● **Menkul Kıymetleri Değerleme:** Sermaye Piyasası Kanunu Seri XI Tebliğ No:1 Madde 21'e göre:

Borsalar ve teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem görmeyen menkul kıymetler, elde etme maliyetlerine göre % 10 ve daha fazla bir oranda değer kaybetmeleri ve bu değer düşüklüğünün yakın bir tarihte ortadan kalkacağına dair objektif ve makul bir gerekçenin var olmaması durumunda rayiç

değerleri ile değerlendirilir. Rayiç değer, borçlanmayı temsil eden menkul kıymetler için T.C. Merkez Bankası'nın açıkladığı iskonto oranı üzerinden hesaplanan değer, hisse senstleri için net defter değeridir.

● **Stokların Değerlemesi:** Sermaye Piyasası Kanunu Seri XI Tebliğ No:1 Madde 22'ye göre:

Sermaye Piyasası Mevzuatında stoklar, elde etme maliyeti ve net gerçekleştirilebilir değerinin düşük olması ile değerlendirilir. Stokların elde etme maliyeti yerine net gerçekleştirilebilir değeri ile değerlendirilmesi için, net gerçekleştirilebilir elde etme maliyetine göre % 10 veya daha fazla bir değer düşüklüğü göstermesi ve bu değer düşüklüğünün yakın bir tarihte ortadan kalkacağına dair objektif ve makul bir gerekçenin var olmaması gerekir.

Stokların elde etme maliyeti yerine net gerçekleştirilebilir değeri ile değerlendirilmesi halinde karşılık ayrılması şarttır. Stok değer düşüklüğü karşılık tutarları esas olarak "genel yönetim giderleri" içinde muhasebeleştirilir.

● **Şüpheli Alacak Karşılığı:** Sermaye Piyasası Kanunu uyarınca bir alacağın şüpheli hale gelmesi için Vergi Usul Kanunu'nun 323'üncü maddesinde sayılan şartların gerçekleşmesi beklenmez. Bir alacağın vadesinde tahsil edilemeyeceğine ilişkin herhangi bir gösterge söz konusu alacağın şüpheli hale gelmesi için yeterlidir. Sermaye Piyasası Kanunu uygulamasında tahmini yöntemle de şüpheli alacak tespit edilmektedir. Bu uygulama Sermaye Piyasası Kanunu Seri XI Tebliğ No:1 Md. 27'de şöyle açıklanmıştır:

"Şüpheli alacaklar çeşitli nedenlerle tahsil imkanlarının güçleşmiş olduğu tahmin edilen alacakları ifade eder. İşletmelerin makul gerekçeye dayanarak şüpheli alacaklarını tahmin etmesi ve bu alacaklar için karşılık ayrılması şarttır.

Şüpheli alacaklar, işletmelerin önceki yıllarda tahsil edilmeyen alacakla -

rına ilişkin veriler, borçlunun ödeme yeteneği, işletmenin içinde bulunduğu sektörde ve cari ortamda ortaya çıkan olağanıüstü koşullar esas alınarak ve makul bir gerekçeye dayanılarak tahmin edilebilir.

Bu yolla ayrılan karşılıkların neden olduğu giderler, vergi mevzuatı bakımından aksine bir düzenleme olmadıkça, kanunen kabul edilmeyen gider niteliğindedir.

Makul bir sonuca ulaşmayı önleyen önemli belirsizliklerin var olması halinde, şüpheli alacaklar, perakende satış yöntemi kullanılarak hesaplanır. Perakende satış yöntemine göre, değerleme yapılan dönemden önceki iki hesap döneminde vadesinde tahsil edilemeyen alacakların ilgili bulunduğu dönemlerdeki toplam vadeli satışlara oranlarının ortalaması, değerleme dönemindeki vadeli satışlara uygulanarak, tahmini şüpheli alacaklar hesaplanır."

Ancak, Vergi Usul Kanunu'nun 323'ncü maddesinde yazılı şartları taşımayan şüpheli alacaklar için ayrılmış karşılıklar, mali kârın tespitinde dikkate alınmazlar. Ticari kârın tespitinde gider olarak dikkate alınmışsa beyanname üzerinde kanunen kabul edilmeyen gider olarak dönem kazancına eklenir.

● **Kıdem Tazminatı Karşılığı:** Sermaye Piyasası Kanunu Seri XITebliğ No:1 Madde 42'ye göre:

İşletmelerin, ilgili bulunduğu hesap dönemleri sonu itibariyle kıdem tazminatı yükümlülüklerini hesaplamaları ve bu yükümlülük nedeniyle cari dönemde ortaya çıkan kıdem tazminatı artışları için karşılık ayrılması şarttır.

Ancak yukarıdaki hüküm kapsamına giren işletmeler, bu yükümlülüğün doğduğu hesap döneminden önceki dönemlere rastlayan kıdem tazminatı tutarları için en az 5 en çok 10 yılda eşit taksitlerle karşılık ayırırlar Kıdem

tazminatı karşılıkları genel yönetim veya faaliyet giderleri olarak muhasebeleştirilir.

6. KARŞILIKLARLA YEDEK AKÇELERİN MUKAYESESİ

Karşılıklar bahsini ele aldığımız bu çalışmamızda, konumuzla yakın ilgisi nedeniyle yedek akçelerin karşılıklarla olan benzerlik ve ayrılıklarına kısaca değinmek istiyoruz.

Yedek akçe kavram olarak, genellikle sermaye şirketlerinin, dönem kârlarından dağıtmayarak, çeşitli amaçları gerçekleştirmek üzere şirkette tuttukları kısmı ifade etmektedir

Uygulamada yedek akçeler ile karşılıklar birbirileri ile karıştırılmaktadır. Oysa, bu ikisi birbirinden ayrı kavramlar olup, aralarında farklılıklar bulunmaktadır.

Şöyle ki,

Çalışmamızın "3.Türk Ticaret Kanunu Açısından Karşılıklar" bölümünde açıklandığı üzere, karşılıklar Türk Ticaret Kanunu'nun 465'inci maddesinde "*...ileride yerine getirilecek teslim ve teslim mükellefiyetlerinden veya bunlara benzer taahhütlerden doğması muhtemel zararlara karşılık olmak üzere konulan yedek akçelerdir*" şeklinde tanımlanmıştır.

Diğer taraftan işletme aktifinde yer alan iktisadi kıymetlerde meydana gelen, ancak kesin tutarı belirlenemeyen değer azalışları da karşılık ayrılmak suretiyle muhasebeleştirilir.

Görüldüğü üzere karşılıklar ileride yerine getirilecek teslim ve teslimlerle ilgili olarak doğabilecek zararlar için ayrılabilirdiği gibi aktifteki kıymetlerin değerlerindeki düşüşleri karşılamak amacıyla da ayrılabilirler.

Karşılıklar dönem için de kârı azaltıcı bir unsur olarak gider şeklinde dik-

kate alınabildiği gibi yıl sonunda yıllık kârdan da ayrılabilirler Türk Ticaret Kanunu'nda ayrılması öngörülen karşılıklar yıllık kârdan ayrılan yedek akçelerdir. Dolayısıyla uygulamada karışıklığa yol açan husus yasadaki "muhtemel zararlara karşılık olmak üzere bilançoya yedek akçe konur" hükümden kaynaklanmaktadır.

Yedek akçeler, bilanço dönemi kârla kapatılması durumunda ayrılırken, karşılıklar işletmenin zararda olması durumunda bile ayrılırlar

Bilanço ilkeleri gereğince yedek akçeler bilançonun pasifinde yer alırlarken, karşılıklar ise ilgili hesabının borcuna (-) olarak yazılmak suretiyle aktifte yer alırlar.

İşletmeler aşağıdaki nedenlerle elde ettikleri kârı dağıtmayarak şirket bünyesinde yedek akçe olarak tutarlar.

- *İşletmenin devamlılığı ve gelişmesini sağlamak,
- *Borçların zamanında ödenmesini sağlayarak, alacaklıların haklarını korumak,
- *Dönem kârının belirlenmesindeki subjektifliği ortadan kaldırmak veya azaltmak,
- *Kredi sözleşmelerinden doğan yükümlülükleri yerine getirmek,
- *İş hayatındaki belirsizliklerden doğan riski azaltmak, gelecekteki olası zararları karşılamak,
- *Varlıklarda olası değer düşüşlerini karşılamak,
- *Kâr dağıtımında istikrar sağlamak,
- *İş hacminin gelişmesi nedeniyle artacak işletme sermayesi gereksinimini karşılamak.

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 15'inci maddesinin 4'üncü bendinde her ne şekilde ve isimle olursa olsun ayrılan ihtiyat akçelerinin kurum kazancının tespitinde gider olarak indirilemeyeceği öngörülmüştür. Bu madde esas itibarıyla Türk Ticaret Kanunu, özel yasa, ana sözleşme, genel kurul kararı veya yönetim kurulu kararıyla ayrılan yedeklerin kurum kazancının tespitinde dikkate alınmayacağına ilişkindir. Dolayısıyla şirketler vergi kaybına yol açmayacak şekilde, bir başka ifadeyle vergilendirilecek kurum kazancını (matrahı) azaltmayacak şekilde yedek akçe ayırabilirler. Ancak ayrılan yedek akçeler nedeniyle herhangi bir vergisel avantajlar sağlayamazlar.

Gerek Türk Ticaret Kanunu gerekse özel yasalar ve ana sözleşme uyarınca ayrılan yedek akçeler, yasaların ve ana sözleşmenin göstermiş olduğu yerler ve konular için kullanılabilirler.

Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre ayrılan yedek akçelerin kullanım yerleri yasada belirtilmişken ana sözleşme hükümlerine göre ayrılan yedek akçelerin kullanım yerleri ise ya ana sözleşmede belirtilmekte ya da kullanım yeri belirtilmeksizin bu konuda genel kurula yetki verilebilmektedir.

7. SONUÇ

İşletmelerin iktisadi faaliyetleri sonucunda, amaç ve beklentileri kâr elde etmektir. Ancak çeşitli nedenlerle umulanın aksine, sonuçta zarar çıkabilmektedir. Çünkü ekonomik ve ticari yaşamda zarar, risk ve ekonomik krizlere maruz kalma gibi durumlarla her zaman karşılaşabilmektedir. İşletmeler bu risk ve zararları karşılamak için değişik mevzuatlara göre, farklı amaçlar için fonlar ayırmakta olup, bu fonlar "Karşılıklar" ve "Yedek Akçeler" olarak adlandırılmaktadır. Yukarıda bunlardan karşılıklar yasal prosedür ve muhasebe tekniği açısından ele alınıp irdelenmiştir.

Yukarıdaki bölümlerde ayrıntılı olarak açıklandığı gibi, işletmelerin iktisa

di faaliyetlerinin bir hesap dönemi bazen birden fazla hesap dönemi sonucunu doğrudan etkileyen ve sadece vergi hukukunu değil, bunun yanı sıra ticaret hukukunu, SPK Mevzuatını, Tekdüzen Hesap Planını ve bunlara ilişkin uygulamaları özellikle dönem sonu işlemlerini yakından ilgilendiren bu konuda, ilgililerin oldukça dikkat ve özen göstermeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Yılmaz ÖZBALCI, Vergi Usul Kanunu Yorum ve Açıklamaları, Oluş Yayıncılık, Ankara, 1998
- Rüştü ERİMEZ, Değerleme ve Mali Tablolar, İstanbul, 1975
- Rüştü ERİMEZ, Şirketlerde Kâr Dağıtımını ve Yadek Akçeler
- Prof.Dr. Yüksel KOÇ YALKIN, Genel Muhasebe İlkeleri ve Uygulaması, 1995
- Doç.Dr. Ercan BEYAZITLI, Genel Muhasebe Problemleri, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1998
- Bülent ÜSTÜNEL, Tekdüzen Hesap Planı Uygulama Klavuzu, Denet Yayınları, İstanbul, 1993
- Bülent ÜSTÜNEL, Denet Yayınları, Mali Tablolar, İstanbul, 1995
- M.Emin AKYOL-Muzaffer KÜÇÜK, Tekdüzen Hesap Planı Uygulaması, Maliye Postası Yayınları, Ankara, 1999
- Recep BIYIK- Aydın KIRATLI, Vergi Teşvikleri ve Korumaları HUD Yayınları, İstanbul, 2000
- Kazım YILMAZ, Değerleme, HUD Yayınları, İstanbul, 1997
- Nazmi KARYAĞDI, Kâr Dağıtımını, HUD Yayınları, İstanbul, 1999
- Beyanname Düzenleme Klavuzu' 2000, HUD Yayınları, İstanbul, 2000
- Mehmet Tahir UFUK, Vergi Usul Kanunu ve Tekdüzen Hesap Planına Göre Amortisman Uygulamaları, Sirküler Rapor, TÜRMOB Yayınları, Ankara, 2000

- Engin EREM, Vergi Yasaları Uygulamasında Karşılıklar Vergi Dünyası, 1982, Sayı 7
- Mahmut VURAL, Şüpheli Alacak Karşılığı Uygulaması, Vergi Dünyası Aralık 2000, Sayı 232
- Şinasi CANDAN, Dönem Sonu İşlemleri Açısından Karşılıklar Vergi Dünyası, Aralık 1997, Sayı 196
- A. Naci ARIKAN, Vergi Usul Kanunu ve Sermaye Piyasası Kanunu Açısından Karşılıklar Vergi Dünyası Aralık 2000, Sayı 232
- Mehmet ERKAN, Vergi Hukukunda Değersiz ve Vazgeçilen Alacaklar, Vergi Dünyası Aralık 2000, Sayı 232